HITEL

Ötödik szám **Félhavi szemle** **Cluj, 1935 ágrilis 1**

Magyar kultúrpolitikát Erdélyben!

Négy összetevője, de úgy is mondhatnám, négy ága van a kultúrpolitikának Kornis Gyula elméleti levezetése szerint: *erkölcs-* vagy *neveléspolitika, tudománypolitika, művészetpolitika* és *vallás-* vagy *egyházpolitika*. Ezeken a munkamezőkön dolgozik minden erejét latbavetve a modern állam. Főként amióta fogalmi értelemben olyan mélyreható változásokon ment át. Mert a mai állam nem vallja magát csupán hatalmi tényezőnek, nem merül ki tevékenysége a lakosság jólétének fenntartásában, a jogbiztonság őrzésében, hanem *a kultúra értékeinek megvalósitása a végső* célja, tehát a fejlődés során a kultúrállam fogalmáig érkeztünk. Ezért vetnek mind erősebb hangsúlyt a kormányok döntőfontosságú problémáik közt a kultúrpolitikára.

Ha az államalkotó, magyarországi magyarság kultúrpolitikai tevékenységét nézzük, páratlan lendületű fejlődést kisérhetünk figyelemmel. Talán sokmindent tömören érzékeltet, ha kimondjuk: meggyőződésünk szerint *Klebelsberg* Kuno fölérte báró Eötvös és Trefort Ágoston kultúrpolitikai alkotónagyságát. Gazdag aratást ígérő kultúrpolitikájából is nézzük a nagyvonaluságában kimagasló tudománypolitikát. Azt a tudománypolitikát, amelyik a belföldön létesített tudományos intézmények hosszú során kívül, Collegium Hungaricumot teremtett Bécsben, Berlinben, Párisban és Rómában. Nyugodtan, biztos öntudattal írhatta Klebelsberg tanulmánykötete fölé: „Jőjjetek, harmincas évek!" Előtte már kirajzolódtak azok az idők, amikor a magyar természet- és szellemtudományok fiatal tudósnemzedéke — az aranyfedezetű utánpótlás — belülkerül a kapukon. Ma tényleg egyre-másra látnak napvilágot a fiatalok munkái minden tudományágban, művelés alá fogva a szaktudomány eddig elhanyagolt területeit is. Művészetpolitikájából kiragadom azt az intézkedést, amellyel csapatostul küldte Rómába a festőket és tudjuk: a Falconieri-villa magyar festői közt megfogant az újklaszszikus irány. Mindez pompásan igazolja céltudatos kultúrpolitikáját, amelynek vezérelve volt: *a jövő számára dolgozni, a jövő útját készitení.*

Ellentétét kapjuk ennek a világos, ragyogó képnek, ha erdélyi magyarságunk kultúrpolitikai küzdelmei után kérdezünk. A hatalomváltozással együtt bekövetkezett a kultúrpolitikai erők átcsoportosulása is. A magyar kultúrát szolgáló állami intézmények és keretek széthullottak, összedőltek nélkülözhetetlennek hitt építmények. Szétszakadozva, a közös kultúrpolitika összetartó ereje nélkül, egymástól elszigetelődött intézményeink a megmozdult idegen tenger hullámhátára kerültek. Egyházainkra és a társadalomra: két életmegtartó pillérre szegeződtek a szemek. De mielőtt észbekaphattunk volna, már messze sodródtunk minden tudomány- és művészetpolitikai célkitűzéstől. A kisebbségi magyarság számára *az egyházpolitika és neveléspolitika nőnek minden erőt kimerítő, óriási problémává.* Sőt, a neveléspolitikát is csak a felekezeti oktatás létéért küzdő iskolapolitika szűkebb értelmében vehetjük. Állandó védekezésben, a védelmi politika nyugtot nem ismerő erőfeszítéseiben telnek az esztendők. S ha az előtörő irodalmi termelést, az erdélyi irodalmi élet kibontakozását nem tekintjük, úgy *egész kultúrpolitikánkra érvényes, hogy az örökölt értékek megőrzésének gondja köti le, a fennmaradás izgalmas kérdése veri béklyókba s teszi elkerülhetetlenné számára a védekező, defenziv magatartást.*

Védekező jellegű kultúrpolitikánk a körülmények kényszerítő befolyására éppen a kultúrpolitika legfontosabb, lényegadó vonását vesztette el: *a tudatos jövőkészítés törekvését.* Képtelenség másfél évtized rengeteg energiapazarlása után is a céltudatosságot, tervszerűséget kinyomozni, ami kultúrpolitikánkban a jelen értékeinek mentésén túlmutatna s a jövőalakítás szükségét állítaná előtérbe. Pedig el kell jutnunk erre a belátásra. S minél előbb kapcsolatot kell teremteni a közös célzatú, de mégsem együtt, hanem csak párhúzamosan működő intézményeink között. Az egymástól elszigetelt munkaköröket egységes kultúrpolitikai tervbe kell illeszteni. Azután számba kell venni intézményeinket, de különöskép társadalmi és felekezeti egyesületeinket. Külső tekintetek ne zavarhassák az ítélkezést s a hasznavehetetlen, be nem vált inztézményeket, társulásokat habozás nélkül föl kell oszlatni. Szétosztottságunk, sokirányú akcióink merítik ki társadalmunk áldozatkészségét. Cserébe meg kell határozni a feladatköröket, megszabni az egységes munkatervet és a megvalósításhoz segédeszközöket kell nyujtani. Jelenünk ilyen átszervezése után kerülhetne sor a távoli, de nem nélkülözhető kultúrpolitikai tervekre, amelyek a neveléspolitika, tudománypolitika és művészetpolitika terén *a jövővel is* számolnának.

A jövővel számolni pedig csak egyféleképpen lehet: *a mai helyzet tökéletes ismerete alapján.* Erre egymás nyomában tolakszanak a kérdések: honnan ismerhetjük meg kultúránk mai helyzetképét? ki mérte föl magyarságunk anyagi és szellemi vagyonát? hol gyüjtötték föl és hol őrzik gazdasági, kultúrális és művészeti életünk beszédes adatait? Akadt ugyan ezen a területen egyetlenben egy komoly munkakezdés, az *Erdélyi Magyar Évkönyv* adatgyüjtése, de miért, miért nem, az első kötet folytatás nélkül maradt. Mégis, talán nem hiábavaló gondolat, ha elképzelem ilyen adatgyüjtő központ intézményesítését, akármilyen kis költségvetéssel. Tegyük fel, az újból életnek induló *Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet* keretei közé beépítve. Régóta hiányzó, jelentős munkaközösség volna. Olyan, mint egy statisztikai hivatal, de mégis jóval több ,mert az irányító jelleget nem nélkülözheti. Bizonyos, hogy kitartó gyüjtőmunkájából a feldolgozás során egész problémacsomók hámozódnának ki. Ekkor bontakozna elő megdöbbentő méreteiben kultúrpolitikánk hiánya, ekkor tárulnának föl önmarcangoló őszinteséggel védekezés közben szenvedett veszteségeink s borus jövendőnk problémái, ezek a sötétmélyü kútak, amelyekbe egész társadalmunknak bele kell tekintenie.

Mert nem elég, ha csak egy-két magyar fölöttük összehajol… *Kéki Béla.*

T A R T A L O M

Kéki Béla:
Magyar kultúrpolitikát Erdélyben

Gróf Mikó Imre:
A történeti alapok megőrzése (Idézet)

Venczel József:
Erdélyi kultúrproblémák:
1. A 75 éves Erdélyi Múzeum-Egyesület
2. Hiány és teendő
3. Az erdélyi magyar betű

I. Nagy Géza:
Tudományos utánpótlás

I. Nagy Géza—Nagy Ödön:
Pár kérdés az erdélyi magyar színjátszással kapcsolatosan

I. Szemlér Ferenc:
Mircea Eliade, egy nemzedék példázója

I R O D A L O M

THURZÓ GÁBOR: Márai Sándor és Illyés Gyula az „Új írók"-sorozatban

SZABÉDI LÁSZLÓ: Műkedvelő napszámos

Kiss Jenő, Szabédi László, Szefeddin Sefket bey, Toldalaghi Pál versei

Gy. Szabó Béla fametszete

KÖNYVEKRŐL

Erdélyi Magyar Adatbank

Gróf Mikó Imre:

A történeti alapok megőrzése

„A történeti alapok megőrzése" gróf Mikó Imre 1861-ben megjelent „Irányeszmék" című könyvében az V. fejezet. A Bach-korszak erdélyi magyar vezérének írása kisebbségpolitikai megfontoltságról tesz tanubizonyságot.

Amik az élőfa gyökerei és ágai, azok a történeti alapok a nemzetekre nézve. — Sokszor hallottam, hogy szónokaink és íróink így emlegették a történeti alapokat; de hogy mik azok — szabatosan előadva nem láttam. S bár én ma sokkal kevesebbé tehetem, mégis szükségesnek tartom legalább a megkisérlést, hogy legyen az közgondolkozás tárgyává.

Föld

Egy nép akkor lesz önálló nemzetcsaláddá, midőn maga számára külön földet és hazát szerez. Amint azt kezeiből kibocsátja, lassanként gyöngül, létalapja meginog, míg utoljára lenni egészen megszűnik. Ezt azonban nemcsak a nemzetek és országok, de a nemzetségek történetei is bizonyítják. Terjedelmes birtokú, egykor virágzott nemzetségek gyöngültek és enyésztek el azon okból, hogy birtokaikat eladogatták vagy elidegeníttetni engedték... S amily hálás szívvel emlegeti a maradék a földszerző ősök érdemeit s vitézi dicsőségét: oly átokteljesen nehezül a késő kor kárhoztató véleménye azokra, kik a földet könnyelmüség, fényűzés, jövedelmeikkel arányban nem álló költés által elpazarolják. E bűnösség tetőpontját éri akkor, midőn az így elpazarolt *birtokok nem rokon kezekre jutnak*, ami vegyesnépességü országokban oly sok-élü fegyver. Minélfogva én más szerencsétlenségeink közt szinte legfájóbb szívvel nézem a magyar birtokoknak naponként sűrűbben előforduló elidegenítését és gyakran olyak kezére jutását, kiknek nemzeti geniuszok az *üzérkedés* s nem a hantok és barázdák türelmes forgatása.

S ne tudnánk-e mi ez ellen sem együtt, sem külön semmit tenni? Ne bírna-e a magyar értelmiség erkölcsi ereje és tekintélye ez árnak bár csak égy szalmaszálacskát gátul vetni? A mostani időben, midőn mindenki átlátja, hogy csak a földbirtoknak kezeink közt túlnyomó kiterjedésben megtartása tartja meg a magyarságot továbbra is, — ugyan, kérdelek birtokostársaim! most nem lennénk-e képesek a mentőcsolnakot megtalálni s ha igen, nem lenne-e elég lelkierőnk és életösztönünk, annak evezőlapátját önmegmentésünk végett kezeinkbe ragadni?

Mindez egyedül attól függ: van-e még bennünk őseink nemes véréből vagy egy csepp, azon vérből, mely e föld szerzésekor patakként omlott? Azon vérből, mely írtóznunk ösztönöz azon állapottól, hogy valaha szolganéppé aljasodjunk, hogy mint koldus és sehonnai, mások ajtajáról, alamizsnából éljünk? Ha van, akkor birtokainkat nem vesztegetjük el!

Közintézmények

Egy ország politikai intézményei és azok között, amiknek a mi külön javunk eszközlése végett megalkotása csak mitőlünk függ, az a különbség van, hogy a törvény rendel, parancsol, sőt büntetéssel kényszerít — s az eredménynek meg kell lenni! A miéinknél ellenben egyedül a jó iránti hajlam, a szeretet, a közügyeknek gyámolítási vágya, szóval: szabad önelhatározás és önkéntesség elve szolgál alapul... De egy kedvező különbség van ama munkásság és kötelességteljesítés között, melyet a polgári törvények gyámolítnak és a miéink közt, az t. i., hogy amíg a törvények által parancsolt tettek nagysága, jótékony hatásuk tartama és sikere magával a törvény népszerüségével van arányban s az azt végrehajtók is csak az eléjök szabott határig mennek: addig a mi csekélynek látszó, de fiaink nemesb természetének életmunkásságától föltételezett törekvéseinknek belértékét és jövendő hatását megmérni emberi ész alig birja. Hogy önmagunk életéből hozzak fel példát: vajjon Magyarországnak az Akadémia, dunai gőzhajózás, lánchíd, vasútak, gazdasági egyesületek, stb.: nem elég javára és dicsőségére voltak-e eddig is és lesznek még azután? S ezeket nem a közigazgatás, hanem egyesületi buzgóság állította elő. Erősen meg vagyok győződve arról, hogy ha mi a nemzeti cselekvőség fényesebb és gyorsabb sikert ígérő térein nem munkálkodhatván, sehol sem munkálkodunk, sorsunkat egészen nem intézhetvén, azt merőben másra bízzuk, ha a közdolgok intézésébe be nem folyhatván, elhanyagoljuk egyszersmind más kötelességeinket is: ha gyermekeinket magyartalanul neveljük, az önkormányzás némi árnyát egyesületi és vallásos életünkken fenn nem tartjuk stb., szóval: létünket, avagy csak egy közhasznu tett, egy tudományos vagy művészeti nagy emlék által is jövendő századokra kiterjeszteni nem igyekezünk, ekkor minket nem az idők fordulata, nem a politikai viszonyok rontanak meg, hanem saját elkorcsosulásunk.

Egy államgépezetnek testét kétségkívül a polgári intézmények képezik, a nemes részt azonban a nép szellemi és erkölcsi ereje alkotja. Avagy ki szab határt a lélek szabad röptének, a szív jóindulatának? Nem eszközölhetünk-e azok által bölcsen és meggondolva temérdek szépet és jót? Tanintézeteinkben az ifjú nemzedék lelkét s ezzel a jövő kulcsát tarthatjuk kezeink közt, egyesületi életünk gyakorló-iskolája lehet az önkormányzásnak, az egyesületi munkásság lehető nagy számra kiterjesztve pótléka lehet a politikai cselekvőségnek... Legyen azért áldás a Pázmánok és Bethlenek, a Festeticsek és Széchenyiek emlékezetén, kik ily célu intézeteket alapítottak! A jó Isten megáldandja ma is azon filléreket, melyeket ily célra gyüjt össze a jóakarat és lelkesedés. Minden virágzó tanoda, valamennyi díszes templom, minden művészeti és tudományos csarnok, a festő és író remeklése, az ihletett dalnok éneke, egy-egy kastély, vagyonos és szépfalu s rendezett gazdaság, melyet magyar pénz, ész és buzgóság állított elő, mutatni fogják századok során a magyar ész teremtő erejét, megőrizendi lábaink alatt a földet, környezetünkben a nemzeli léget, melyben egyedül élhet meg jóravaló magyar.

Hagyomány

Ha egy népfaj vagy ízlés és szellemnélküli, vagy elnyomva és szolgaságban él: rendesen a szomszédok és a felette uralkodó nép szokásait s erkölcseit veszi át; de ha Istentől képességekkel van felruházva, ha önmunkás szellemmel bír, az idők során magának nemcsak politikai és társadalmi életet, hanem egyszersmind geniuszához illő szokásokat és nemzeti erkölcsöket teremt.

... Jellemünk legismertetőbb s eredetibb bélyegei a *nyelv*, *öltözet*, *dal*, *zene és tánc*.

A nyelv a nemzet önálló lelki munkásságának eszköze, *zenéje* és *tánca* kedélyalkatának, érzületének kifejezése, *öltözete* azon alak, melyben egyéni jelleme, úgyszólván látható lesz, mely más nemzetektől való különbözését bevégzetté teszi. Hitvány származásu, míveletlen népnek durva, faragatlan a nyelve, kölcsönzött vagy művészietlen a zenéje és tánca, toldott-foldott öltözete. A miénket ilyennek senki sem mondta, sőt magasztalólag szólnak róla mindenütt. Ez azt mutatja, hogy őseink eredeti, jóra és szépre képes népfaj voltak: oly nemes példánya az emberiség ős családainak, mely maga alkotván magának külés bellétezési és nyilatkozási idomait s azokat idővel tökéletesítvén, méltó arra, hogy azok, t. i., mind nyelve és öltözete, mind zenéje és tánca ne csak önfiai és leányai, de mások által is becsülve legyenek, fentartassanak.

Kérdem már most: megfontolta-e e külön véve csekélységeknek látszó, de együtt a nemzeti egyéniség és önállóság elvét kifejező külsőségek mélyebb jelentőségét az, aki ezekről csak fitymálólag beszél s mint magyar, elútasítja magától? Avagy végelemzésileg nem a gyökeréig mennek-e mindezek a nemzeti életnek? Én úgy vélem, hogy addig s azt merem állítni, hogy aki a nemzetiségnek ezen külformáit megveti, az maga a nemzet iránt sem viseltetik szeretettel...

Nemzeti öntudat

A nemzeti öntudat az a népeknél, ami az önérzet az egyénnél: alapja az önállásnak és jellemnek itt, a léleknek és virágzásnak amott. ... Amely nemzet cselekedeteiben és életében az öntudatosság nem látszik, vagy azt szeme elől elvesztette, — első esetben még csecsemőkorát éli, a másodikban közeledik sirjához... E nemzeti tudatnak viszont gazdag táplálékot a hazai történetek ismerete nyujt... Egy feltűnő egyénnek életrajza is érdekes és tanulságos lehet egyéni öntájékozhatás és emberismeret-szerzés szempontjából. Hát egy nemzet története magára a nemzetre nézve? Midőn egy nemzetnek életrajzáról van szó, melynek fontos európai hivatása, létkockáztató változásokban bővelkedő élete, számos nagy fia és dicső korszakai voltak; melyet merész geniusza most járatlan és veszélyes útakon dicsőség felé, mely síma, vert ösvényen önvesztének örvényébe vitt, mely nagy eseményeken ment át, gyakran elesett s a fiaiban élő nemzeti lélek újból és mindig fölemelte, ismét a küzdés és dicsőség útjára visszavitte, — egy ily nemzet történetei nem bírnának-e semmi vonzerővel? Nem volnának-e tanulságosak az utókorra nézve?

Jaj az egyénnek, mikor őt mult életének emlékezete elhagyta; midőn nem tudja, mit és hogyan élt át? miből miként szabadult? mikor mik által volt boldog? Szóval: midőn ránézve lefolyt élte sirhalommá vált, melyben csak romok vannak s körében némaság! Jaj a nemzetnek is, melynek élettáblájára vagy semmi sincs följegyezve, vagy amit az elődök századok során ráírtak, az utód előtt érthetetlenné válik, vagy önhanyagsága és ellenséges kéz miatt letörlődik! Én írtózom rá is gondolni, hogy e sors valaha nekünk részünkbe jusson. A nemzetnek saját történetét elfeledni nem kevesebb, mint saját életgyökereit a földből, melyen áll s amelyet hazájának nevez, botor gondatlansággal s szántszándékosan kiszaggatni; *nem kevesebb, mint lételét önként feladni.*

Erdélyi Magyar Adatbank

Műkedvelő napszámos

... Feltűnt végre a doktor háza; majd a bejelentő hivatal, (előtte kopasz térség); majd a gyárkapú is.

Frissen leugrott a kocsiból és özönlött be a kapun a többiekkel. Gyalogosan is rengetegen érkeztek, helybeliek. Azok Grafenstadenben laknak, a munkás-barakkokban.

Természetesen én is velük térek majd esti nyugovóra, — határozta el magában hirtelen, — köztük és velük kell élnem.

Találkozott azzal az emberrel, aki a tegnap felfogadta. Az intett is neki, hogy kövesse. Egy zöldre festett deszkabódéhoz vezette mindenek előtt. Kis kabinok voltak benne.

— Ez az öné, — mutatott egyikre az az ember. — Itt öltözködjék át.

János behúzódott a kis zárkába, levetette a kabátját és felöltötte a sziéna-színü kombinét. Az övvel és a csattokkal egykettőre végzett; sietett, hogy ne várakoztassa a vezetőjét. Az alig nézett rá, mikor kijött s rámutatott a hosszú vályukra, amik felett vízvezetéki csapok állottak készen a friss víz ontására.

— Itt fog megmosakodni délben, mikor ebédelni megy. Jőjjön.

Átvágtak a tágas udvaron. A sok épület közül a vezető egyet kiválasztott s annak hatalmas ajtaján beléptek. Egy roppant ház: egyetlen szoba. A munka zaja megcsapta a János fülét. Mentében körülnézett, A magasban daruk szaladgáltak masszív síneken s vitték egyik helyről a másikra az öntött vasat, a mintákat, a súlyos szerszámokat. Hatalmas fúrók és kalapácsok jöttek-mentek a sineken; egy-egy helyen megálltak és sebtében végezték munkájukat. Az emberek, akik számosan voltak, mind foglalatoskodtak valamivel, ki ezzel, ki azzal. Az egyik munkás porondot döngölt különös alakura faragott fák köré; aztán részekben szedte ki a fa formákat s a forma-álló homokban érintetlenül maradt vissza az üresség.

Fülét hirtelen sistergő zaj csapta meg balról, odatekintett: csöveken folyt valami veres folyadék. A híg vas! Rőt fénye megfestette a körülötte sűrgő-forgó emberek arcát.

Jaj, be szép! — újjongott János; de tovább mentek. Kalapálás vonta most magára a figyelmét. És arrafelé pillantva, meglátta a Művet. Egy irdatlan henger. Belsejében is ember, kivűl rajta is ember, körülötte is emberek szegették, ütögették, formálták szorgalmas mozdulatokkal a gyönyörű fémalkotmányt. Nagy domború fejű szegekkel verték ki a henger falát, amely tompán, harangként zúgott a reámért ütések nyomán. Egy készülő lokomotiv. János annyira elbámult, hogy egy pillanatra megállt; de vezetője máris reánézett s tovább haladtak.

Egy kis üvegházikóba léptek be. Asztalon írások, itt-ott elszórtan szerszámok a földön. Műszaki rajzok a falakon. Egy kékruhás ember felírta a nevét egy könyvbe s kifelé indult az ajtón. János várt; mi következik? Az visszafordult s intett neki: jőjjön utánam. Elbucsuzott eddigi vezetőjétől s ment az új vezetője után. Ezt később surveillantnak hallotta emlegetni. Kevés beszédű ember. A nagy zaj, ami ebben a roppant teremben állandóan uralkodott, hozzászoktatta, hogy jelekkel értesse meg magát.

A terem leghátulsó részéhez vezette Jánost, ahol ismét hatalmas ajtó nyilt a szabadba, szemben a bejárattal. Ott megmegállottak s a surveillant megfogott egy lapátot, a János kezébe nyomta, rámutatott egy homokdombra s a mellett egy tisztás helyet jelölt ki; s intett, hogy kezdje.

Remélem, jól értem, — gondolta János s a tisztásra dobott egy lapát homokot. Kérdőn nézett a kékzubbonyosra, az helyeslően intett a fejével és eltűnt, A lapát nyele sikamlós volt, János megköpte a tenyerét s hozzá látott dobogó szívvel a munkához.

Végre! — kiáltott magában, — végre!

Szétvetette a lábát, begörbítette a térdét és előre lendítette a felső testét, hogy szilárdabb támasztékot nyerjen az ellenséges homokcsomóval szemben, amit íme le kell igáznia, rabszolgájává kell tennie. Az első lapátoló mozgások nem sikerültek kedve szerint. De nemsokára belejött a porondhányás ritmusába; vigan mozgott elé, hátra; emelte, lendítette a súlyos lapátot. Nem is figyelt arra, hogy körülötte más emberek is vannak, munkások, mint akár ő. Azzal az új felfedezéssel volt elfoglalva, hogy nemcsak a kezeivel dolgozik, hanem az egész testével. Ahogy a lapátot belefúrja a fínom porondba, teljes testsúlyával nekifekszik a lapát nyelének és mikor emeli, új plasztikus formát ölt a teste. Bizonytalan sajnálkozást érzett, amikor egy tükörre gondolt, amiből mindezt jól láthatná; de nem láthatja, mert itt nincs tükör.

Nemsokára még örvendetesebb valamit tapasztalt. Egy munkás termett azon a helyen, ahová ő hányta a porondot, és kezdte faminták köré gyúrni, formálni a megálló anyagot. János fokozott hévvel látott a munkához és félszemmel munkástársára sandított, aki ügyesen haladt a maga dolgával.

Nélkülem ez az ember semmire se mehetne, — örvendezett, — égető szükség volt itt reám. Nem hiába dolgozom! íme megadom másnak is a lehetőséget, hogy dolgozzék.

Csakhogy kevésvártatva kellemetlen tapasztalatot tett, amire egyáltalán nem számított. Mintha lankadni kezdtek volna az izmai. Kezdett észrevenni olyasmit, amire eleddig ügyet se vetett. Észrevette azt, hogy nagy a meleg; forróság ülepszik az egész teremre. Feljött a nap s a roppant üvegterem fedelén át a János testére táncoltatta sugarait. Zubbonya olybá tűnt előtte, mintha északsarki felfedező útra készítették volna: termelte a hőt is egy szemernyit el nem bocsátott volna a bőségesen termelt hőmennyiségből. A lapát is egyre súlyosabb lett és megrokkant az üteme. Lassabban és lassabban lendült.

Ó, hűtelen lapát, cserben hagynál!?

Összeszedte az erejét és gyorsabb mozgásra sarkalta a meglustult szerszámot. De tűrhetetlenné vált már a verejték-tenger, amelyben fürdött a homloka, az arca, az álla. Kis források fakadtak minden pórusán s verejtékcsermelyek folyóvá egyesülten ömlöttek végig az orra élén. A földre tekintett. Itt-ott fekete pettyek cifrázták a talajt, mindegyre sűrübben és sűrübben. Számuk rohamosan gyarapodott. Meg kellett állania, hogy elővegye a zsebkendőjét, a hófehéret és megtörülje véle homlokát. Lesz dolga az Ile-en dolgozó mosónéknak. Ám ennek sem tudott olyan teljességgel örülni, mint tegnap. Akkor még örömmel gondolta el a jellemző, dekorátiv mozdulatot: letörli homlokáról a munka drága gyöngyszemeit. Ma ilyen nagyszabású gondolatok eszébe sem jutottak. Még az az egy fordult meg agyában, hogy íme minden összevág: ő hányja a porondot, a másik mintát készít belőle, abba vederrel öntik a híg vasat, amit valamely dzsinn olvaszt a kohókban, kőszénnel táplálván a tűzet. Mindez percnyi pontossággal.

— Halló, — kiáltott feléje az a munkás, aki a formákkal foglalatoskodott, — ne hányja olyan gyorsan! Mi a fenét csinálok én itt?

Megtorpant.

Mi az? Nem, nincs időm gondolkozni rajta; ennek is oka van; majd megfontolom, most nincs időm, most lassúbb tempóra kell óvatosan áttérnem. Ez nagyon is jókor jött; persze, tudta ő, miért figyelmeztetett a lassításra; nyilvánvaló, hogy már amúgy sem birtam volna tovább. Igy se birom sokáig...

Elhessegette a csüggesztő gondolatokat.

Zihálni kezdett a melle. Újra a zsebkendője után nyult. A lapátot a dombba fúrta, amely lassan apadt; és homlokához emelte a már szennyes rongyot.

Különös: mintha kilós súlya volna ennek a könnyű gyolcsnak, — mormolta magában. De ha csak a csupasz kezével, a keze fejével törülte meg a homlokát, akkor is úgy érezte, mintha valami nagyon súlyos terhet emelne magasra, ami alatt reszketve kinlódik a karja. Arckifejezése nagyon kétségbeesett lehetett, mer két munkás, egy osztrák, meg egy helybeli, akik egy gerendán üldögélve beszélgettek, elkacagták magukat s integettek feléje. Az osztrák maga mellé mutatott a gerendára:

— Üljön le egy kicsit; most nincs itt a felügyelő.

Nem értette, mit akar ezzel mondani és értelmetlenül bámult az arcába. Majd fogta a lapátot és remegő térdekkel folytatta a lapátolást. Megfoghatatlannak találta, hogy kevesebb munkálkodásra búzdítsák, mikor az ő célja éppen az, hogy minél teljesebben kivegye részét a közös műből.

Megfoghatatlan; de most nincs időm efféléken gondolkozni, majd megfontolom.

Sötéten és elboruló tekintettel (szemébe folyt és csípte szemét a verejtéke) csak folytatta tőle kitelhető szabályszerűséggel a munkát.

Ez az egyetlen szilárd pont a csillagvilág körforgásában; ó, nem leszek bután lezuhanó meteor!

Szerencséjére sokkal több idő telt el, mint gondolta volna, mert teljesen elvesztette az időben való tájékozódást. S még mielőtt izmai végképp felmondták volna a szolgálatot, éles csengettyűszó riasztotta fel. Villámgyorsan földre zuhantak a szerszámok és a bejárat felé iramodtak a lábak. Percek alatt egyedül maradt. Csodálkozva tekintett maga köré: sehol senki. Az osztrák, menekültében, nevetve reánézett és rákiáltott:

Rovásírás.

Belerovom a nevedet
a szemembe, a homlokomba,
belerovom minden tagomba,
hogy sohase felejtselek

és meghalok. S a hollók széjjel
zilálják testem csarnokát.
Akkor nagyleány-unokád
sétálni fog a kedvesével

őszesti erdőn. És elámul!
Minden levélen, mely aláhull,
nevedre ismer irigyen,

arca piros lesz s így rebeg:
„Nagyanyámat valakiben
a mindenség szerette meg.”

Szabédi László.

Erdélyi Magyar Adatbank

— Mittagessen!

Hirtelen megértette.

Na jó. Megyek enni. Sietnek. Sietni kell.

Kiigyekezett a gyárból. Szórakozottan kutatott a felső zsebében és megtalálta benne a zöld cédulát.

Hó, — dobbant meg a szíve, — erről megfeledkeztem!

Agyán lesújtó gondolatok rohantak végig:

Semmivé foszlott az egész délelőtti munkám!

A felügyelő szerencsére ott volt a kis üvegházban. Táskáját szedte elé. Testes hurkák, kenyér, egyebek.

— Elfelejtettem láttamoztatni a cédulámat, — s mutatja.

— Ej, máskor effélét ne csináljon. Adja ide, most ráírom én, hogy reggel pontosan megjelent.

Megkönnyebbülten rohant a zöldre festett bódéba. Ott már elvégezték gyors tisztálkodásukat a munkások. Megforgatta a rézkarikát; egy forgatással minden csapot megnyitott. Egyszerre öntötte valamennyi a vizet. Ez megzavarta, a sok felesleges, elömlő víz. Sajnálta; mintha híg arany szaladna föld alá rejtett szennyvíz-csatornába. Sietett is tőle telhetőleg s bár kezének tiszta lett a tapintata, a bőr finom barázdáiban mégis benne maradt a belé evődött pórnak sárga-veres színe. De a többi ember keze még olyanabb. Hirtelen átöltözött, megragadta a batyuját és kirohant az utcára. Nézelődött. Remegő térdei már nagyon óhajtották az ülést. Meglátott egy kocsmát, ahová tódult be a sokaság. Utánuk! A kocsma udvarán telt asztalok. Egyiken van még egy személyre szóló üres hely. Oda letelepedett. Egy pohár sört rendelt, mert az volt az asztal mellé ülhetés adója s aztán kibontotta a csomagját, hogy nekilásson a falatozásnak. Amíg a szárdiniás doboz felnyitásával vesződött, már hozták is a bockot. Azonnal fizette, mert itt az volt a szokás. A habzó sört nyomban fel is hajtotta s nyomban rendelt egy másodikat, mert égetően szomjas volt. Egész délelőtt színét se látta a víznek. Aztán a falatozáshoz látott. A második bock is elfogyott, mielőtt végzett volna s egy harmadikat rendelt. Jött az is; felhörpintette azt is hamarosan. Összepakkolta a megmaradó ételt és néhány percig tétlenül ült az asztal mellett. Hallgatta az olaszok habari beszélgetését, amit első hallásra veszekedésnek vélt, a svábok éneklő diskurálását, a franciák nyers és határozott szóváltását. Mindez lasankint egybevegyült valami különös zenévé. Már nem értette tisztán a hangokat, noha tudta, hogy értelmes szavak azok; és kábulat vett erőt rajta.

Felcsendült azonban a gyár éles csengettyűje és megürültek az asztalok. János az elsők között indult. Hanem bágyadtság lepte meg, lábai gyengülten, akadozva vitték és álom akart agyára telepedni. Megijedt.

Mi ez? Igen sok- sört ittam.

Megfeszítette az akaratát és elszántan igyekezett munkahelyére. Nem sokáig állingált az ismerős porondhegy és lapát mellett, mert csakhamar ott termett a felügyelő és magával cipelte. Útközben elmagyarázta neki, hogy mit fog csinálni. János zsibbadt fülei alig hallották meg a távolról jött hangokat és a felügyelő francia szavainak sváb melódiája bölcsődalként szálldosott el a messzeségbe. De hősiesen haladt a nagy kék folt, a felügyelő munkaruhája, után. Keskeny lépcsőhöz értek, azon fel kellett mászniok. Vaslemezek alkotta emelvényen álltak, magaslaton, ahonnan teljes egészében betekinthették a hatalmas műhely belsejét.

Ki áll amott a szírttetőn, Hunyad magas falánál? — duruzsolta egy távoli, már-már elfelejtett gyerek a János belsejében, de megrázta magát, mint a mesebeli göthös gebe, mielőtt táltos paripává változnék és végül is megértette, miről van szó. Nem, nem az áttekintést kell megszereznie mindezekről a nagyszerű dolgokról, hanem ezentúl szabályoznia kell a vasolvasztó kemencék működését. A felügyelő mutogatott.

— Tenez, — és zöld ablakocskákra mutatott, amik a kemence falán kisérteties szemekként fénylettek, — ezen az ablakon keresztül bepillanthat az olvasztó kemence belsejébe. Látja az égő kőszén likacsos, durva alakját, a zöldre festett lángokat s a zöldre festett híg vasat, amint alácsepeg az égő kőszéndarabokról. Most szabályosan működik a kemence. Vigyáznia kell, hogy szabályosan roskadjon az égő, olvadó tömeg. Ezzel a ruddal — s már kezében is volt a jóságos varázslónak a varázspálca — felpiszkálja a szenet meg a vasat.

Már mutatta is. Kinyitotta az üvegszemet és belédugta a vasrudat, markolatig. Sebesen taszigálta elé-hátra, hatszor-hétszer s aztán kirántotta: veres szikrák pattogzottak a végén.

— Ezt gyorsan kell végrehajtani, mert a nagy hőségben elolvadna a rud is. Ilyen ablak több is van a kemencén, mire valamennyit végigjárja, már kezdheti is elülről.

János kezébe nyomta a rudat és rámutatott a második ablakocskára. János odament, kinyitotta s hű! fújt ki belőle a hideg szél. Nagy zúgást hallott, de nem törődött semmivel.

Nincs időm gondolkozni, — gondolta.

Fogta, taszigálta a rudat elé-hátra. A más irányú munka szinte üdítőleg hatott reá, mert még friss izomsejtjeit vette igénybe. A felügyelő intett: jó! és tovább állott.

János aztán sorba látogatta a zöld szemeket és mindig megütődött a forró kemencéből kiáradó hűvös levegőn; de sohasem volt ideje gondolkozni a tűnemény okán. Mert úgy érezte, hogy most már központi szerepet tölt be; rajta áll, hogy jól olvad-e a vas vagy sem. Ha egy néhány fokkal hidegebb, mint kellene, hamar megmerevedik, még mielőtt elfolyhatna a finom minták vékonyabb és távolabb eső elágazásaiba; s akkor tördelhetik össze az elromlott vasalkatrészeket és kezdhetik elülről az olvasztást. Amint a vaslemezek peremén munkálkodott, letekintett nyilásaira a kemencének, amelyeket ő ideges, hatalmas lendületekkel döfölt, szurkált, nem kimélve tüdejét, szivét, zsigerszerveit — s a nyílás elé, látta, vályúszerű csap van illesztve. Amikor megnyítják a kemence valamelyik ajtaját, bőven folyik a vályún végig az izzó vasfolyam és melege még oly messziről is arcába sűt. Vedrekbe öntik s vedrekből mintákba hordják s ott magamagától szétfolyik a számára előírt pályán. Minden egybevág!

Telik az idő.

Éles fájdalom nyilal a János tenyerébe. Odanéz: leszedte négy helyen is a bőrt a súlyos vasrúd. Megsebesült. Kényesen fogja tovább a rudat s újabb fogásokkal próbálkozik. De sokat nem kísérletezhet, mert nem igen van rá ideje. Az idő sűrget, a vas olvad s pontosan kell mindennek egybevágnia. De újabb fájdalmak jelezték igyekezetét s rontották a kedvét. Végül már nem bírta tovább. Szégyelte szörnyen, bántotta a tehetetlensége. De hát mit csináljon? Nem maradhat itt a legutolsó percig, amikor már megfogni sem bírja a piszkavasat, amelyre áhitatos tisztelettel tekintett, mint a sebzett vad a gyilkos fegyverre. Lankadatlan piszkálta a kháoszt s hallgatta a zöld üveglapok mentén elsuhanó hűvös levegő-áramlás fütyülő robaját, miközben fáradt szemei éberen a felügyelőt lesték, de sehol sem látták. Egy őgyelgő munkás tűnt a szemébe.

Rákiáltott:

— Halló! Hívja ide a felügyelő urat.

Amaz ellenségesen tekintett reá:

— Hívja maga, ha dolga van vele,

— De értse meg, én nem hagyhatom itt a kemencét! Hívja csak ide.

Az vállat vont és durván röhögött. János nem hallhatta, hogy miket mondogatott, de látta, hogy nem segít rajta; a Mű magával ragadja és viszi, sodorja egyre távolabb tőle. Sehol senki! Kétségbeesetten kapta meg a rúdat és sajgó kézzel taszigálta kínosan. Aztán röpke pillanatot lopott magának és elővette a szennyes zsebkendőjét, mert gondolkozni nem igen volt ideje s bekötözte jól-rosszul a sebeit és rohant a következő ablakszemhez, amelyik parancsolóan pislogott reá: nyiss meg, kotorássz, kínlódjál, igyekezz. Kotorászott, kínlódott és igyekezett, de lesúvadt kezéről a zsebkendő s utána ismét bőr; s már vére is nagyon megeredt.

Itt állok, serényen mozgolódom s netalán az utolsó pillanatig serénykedem, amikor már kiesik kezemből a varázspálca és egyszerre megszünik minden. Összeomlik a mű; az itt fáradozó emberek életének az értelme merő kínná foszlik s majd tétován néznek körül s reámrohannak összeszorított öklükkel... Badarság! Még bírom a kínt. Kis horzsolás az egész, szokatlan az erőteljes markolás a tenyeremnek. Nem kellett volna mindjárt ezen kezdeni; de a felügyelő nem tudhatta s én nem szóltam neki.

Összefutó szemei előtt kék folt lebbent; felkiáltott:

— Monsieur le surveillant!

Az ránézett, bámulva: mi az?

— Ide, ide jöjjön közelebb! — harsogta éles, határozott hangon.

Közelébe úszott a kék folt. Ő feléje fordította vérző tenyerét:

— Ezt nem bírom tovább. Állíttasson ide valakit helyettem.

A felügyelő engedelmeskedett s János megszabadult. A kékruhás ember megvizsgálta a sebeit és azt mondta neki:

— Menjen azonnal az orvoshoz és kötöztesse be.

— Hol?

— Ez a gyerek megmutatja.

S egy gyerek állott oda eléjük, mintha a földből nőtt volna ki s már vezette Jánost ki a tágas kapun. Az üzem orvosa a közelben székelt. Már voltak nála egynehányan. Egyiknek hatalmas vastömb zúzta össze az ujját, a másiknak nem látni, mi baja. Jánoson az orvos hamar segített, A lefittyenő bőrdarabokat letépte, jódos üveget vett elő. Ca pique! — mondta mosolyogva. S már csipte is húsát a barna folyadék, Gaze-zal, vattával bekötözte s elbocsátotta. János visszament az ismert műhelybe s megkereste a kékruhást.

Az rosszkedvűen tekintett rá. Mit csináljak vele? gondolta magában s intett neki: jőjjön.

Felmásztak egy lépcsőn ugyanoda, ahová az imént. De most nem állapodtak meg az első emeleten, hanem tovább emelkedtek, amíg feljutottak a tápláló lyukhoz. Itt két meztelen ember végzett különös mozgásokat. Nem volt rajtuk egyéb, csupán egy nadrág s a talpukon valami szandálféle. Az arcukon szennyes izzadtság-lé csordogált s ugyanaz végig mellükön, hátukon. A felügyelő megállt; meg János is. Mit akar? Azt akarta a felügyelő, hogy lássa meg János, mit kell csinálni.

Nagy halom vastuskó feküdt a vaspadozaton. Nyers tömbök és elhasznált, megrozsdásodott, olajos gépdarabok, gépalkatrészek. Fogták, hajigálták a kohó tág szájába. Karukon megfeszültek az izmok egy-egy súlyosabb darab emelésénél.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kékkabátos intett: íme ez a tennivalója ; s már el is tűnt, ahogyan jött, hangtalanul és titokzatosan. János egy néhány percig mereven bámult utána. Ez a különös ember mintha lelke volna ennek a nagy műhelynek. Mindenütt ott van, mindenre ügyel. Bekapcsol, kikapcsol, vigyáz a rendre, a pontosságra. Ő az élő kalendáriuma ennek a csillagos égnél is hatalmasabb csillagvilágnak, amelyik új demiurgoszként új meg új formákat teremt.

Ránézett bekötözött kezeire és hozzálátott a két izomszörny utánzásához, Megragadott egy vastuskót és behajította a tűzokádó lyukba. Három-négy darab után már kezdett melege lenni.

Le kellene vetkeznem, de az időbe kerül, már pedig nincs időm. Most már mindegy; szinte jobb is így, mert izzadtságomat felissza az ingem.

Szorgalmasan folytatták a vasdarabok halálra vetését. Egyszer csak robajlást hallott a háta mögött. Az egyik meztelen megérintette a karját és intett neki, hogy álljon félre. Megtette; és látta, amint kis kocsin kőszenet szállítottak. Kiürítették és máris tovább zajlott a szerény jármű. Másik is jött nagyhamar, az meg vasdarabokat szállított kezük ügyébe. Nagyok és súlyosak voltak ezek a vastömbök, éppen csakhogy fel lehetett bírni őket. De fel lehetett bírni és ezt bizonnyal pontosan kiszámította valaki. Hanem mind közelebb és közelebb kellett cipekednie a lángokádó kemence-szörnyeteg szájához, mert lendítései nyomán egyre kisebb pályát futottak a tuskók. Egyszer nagy csattanással zökkent a vaspadlóra egy vasuti kocsikerék olajtartályos csapágya; társai neheztelőn, mogorván tekintettek Jánosra; ennek másodszor nem szabad bekövetkezni. Már egy lépésnyi távolságra kellett elhelyezkednie és szemét majd kisütötte a forróság. A lángnyelvek fel felcsaptak és szikráikkal lyukakat ütögettek a sziéna-színü kabát-nadrágján.

Egy különösen nagy tuskó akadt a kezébe. Milyen haragosan néz reám ez a két ember, hogy elvettem előlök a szebb, a nagyobb teljesítmény lehetőségét, — tolmácsolta magának makacsul így a társai hozzáférhetetlen gondolatát.

Az olajos géprészek zöldes feketére szennyezték tenyerén a gaze-t és összevegyültek a vattán ís átütődő vérével. A kötés már régen meglazult, de még nem hullott le a kezéről. Iparkodott minél kevesebb ügyet vetni rá. De a tűz dudálása és heve mind kiállhatatlanabb lett, a tüzes gyomor falatai mind súlyosabbak; reszkető inakkal kellett immár közvetlen közelbe vánszorognia. Lehunyt szemmel, fáradtan ejtette terhét a zúgó, falánk torokba. S még arra is ügyelnie kellett, hogy ez által ne akadályozza boldog két atléta társa ritmikus, friss munkáját.

Hátamba dobná, ha alkalmatlan időben a nyílás előtt állanék, a sokkilós vasat és én zuhannék alá a poklok tornácára és felszisszenne perkelődő húsom és vérem...

De nem teszik ezt, mert hiszen testvéreim ők, közös sorsunkban együvé kapcsolódtunk...

Nem teszik, mert idejében félreugrom...

Csapzottan, izzadtan, piszkosan, lihegve, majdnem leroskadva hallotta meg a gyár csengettyű-szavát. Minden erejét összeszedve levánszorgott a keskeny lépcsőn, kivette a fortélyos önműködő gépből a céduláját és a zöldre festett házikóba támolygott. Beleomlott a hideg víz ölelő tapintásába. Nehezen és kínosan mosakodott, mert sebkötései akadályozták. Azt is majd át kell cserélni. Meg kellene fürödni, valahogyan rendbe kellene hozni a testét meg a gondolatait is, mihelyt ideje és helye lesz rá. Itt nem lehet. Oly idegen a cementpadozaton a cipősarok koppanása, hogy menekül innen. Menekülni! Azaz... Most elmegy a munkásbarakba... de ott mit csináljon?

Mégis elment a munkásbarakba. Majdnem üres volt. Feketés szürke volt a padozat, olyanok a fafalak, a deszkamennyezet, olyanok a priccsek, amiken szalma is sárgállott, olyanok a levetett kabátok, elszórt ruhadarabok. Olyan az egész barak szine, illata, hangulata. János azonban nagyon illendőnek találta ezt a piszkos szűrkeséget és egy priccshez került, rádűlt és elaludt.

Aludt, aludt.

Este hat óra volt. Reggel nyolctól déli egyig, déli kettőtől délután hatig dolgozott János. Az összesen nyolc óra. Most aludt. Feketén borult rá a barak, noha kivül ragyogott az ég.

Egy motorbiciklis turistapár — a munka barátai és a munkásosztály rajongói, két marxista — mosolygós arccal vágtatott el ugyanamellett a barak mellett. Megtekinteni óhajtották a grafenstadeni vasgyárat, munka után, hogy ne zavarjanak, ugymond, senkit. Pihent a műhely; csak a kohók dolgoztak és az öntés folyt túlórázó munkások ügyelete mellett. Valaki táplálta vassal és kőszénnel az éhes szörnyeteget; János aludt. A két biciklis berobogott a gyárba. Bementek a felügyelőhöz. Mondták, hogy a gyárat akarják megnézni. Körüljárták Franciaországot és társadalomtudományi szempontból jegyzeteket készítenek. A felügyelő udvariasan válaszolgatott, serényen összeszedte a papircsomókat a szanaszét lévő székekről s üléssel kínálta meg a vendégeket. János aludt. Azok kérdéseket tettek fel, például a gyár piacát illetőleg, aztán, hány munkást alkalmaznak, milyenek a munkabérek, hogy vannak megelégedve a munkások, egészségesek-e a munkatermek, éri-e elegendő nap az embereket? (hogyne: üvegfedél alatt dolgoznak!) stb. A felügyelő készségesen megfelelt a kérdésekre és feleletei tetszettek a látogatóknak. Jónak látták elmondani, merre jártak eddig s hová mennek ezután s kedvesen beszámoltak tapasztalataikról. Éppen így fogják elmondani huszszor a grafenstadeni vasgyárban tapasztaltakat. János aludt. Azután útrakeltek és megtekintették a gyárat, megkopogtatták gyűrűs ujjuk finom csontu bütykével a készülő lokomotiv-henger csillogó oldalait. Megtekintették a formákat. Felmentek az olvasztó kemencékhez is, amelyekben örökké égett a tűz. Benéztek a kis zöld ablakon és elámultak a kiáramló hidegen. A felügyelő ügyesen elmagyarázta, hogy roppant nagy léghuzatot fejlesztenek mesterségesen ezekben a kemencékben s a hideg levegő nem a kohó belsejéből áramlik. A vendégek nem rejtették el megelégedésüket a látottakon s jókedvűen vettek búcsút a felügyelőtől, aki örömét fejezte ki jöttükön. János aludt.

A biciklisek tovább száguldottak és maró megjegyzésekkel illették a tőkés termelőrendszert. János aludt...

Nehezen és álmoktól gyötörten aludt. Összetörten, négykézláb vonszolta magát valami mélységes szakadék felett, amelynek ijesztően sötét volt a feneke s valami halovány súgár csillant ott, amit szeretett volna meglátni közelről, de két karja és két lába mintha belénőttek volna a szakadék partjaiba; nem mozdulhatott. Hátán vonat száguldott egyre és mindig a hátán maradt, noha őrült iramban vágtatott. S ő mintha a vonatban is benne lett volna, csapzottan, szennyesen, Fényes öltözetű gentleman-eket látott, akik cirogatták egy leánynak az arcát, akit ő mintha a kerekek alól mentett volna a kupé belsejébe s az a leány a sok cirogatás közül reá mosolygott. Ez a mosoly ragyogó brilliánsok mása volt, amik a leány meztelen nyakán, mellén és a szemében csillogtak és a hőst illették. János kinosan hördült a vonat alól: miért szánsz? Csodállak, — nevetett a leány és nem érthette, hogy miért megalázó e csodálat mosolya.

Szabédi László.

Párbeszéd.

Én:
Leányságod kalászai hajolnak,
az ám, fogadj fel engem aratónak!
Csodálkozol? Miért e csodálkozás?
Kakasszóra kelnék, ahogy szokás
s az égről, opálos vágyam hajnalán,
a hold sarlóját leakasztanám
s úgy mennék mélán aratni vele —

Te:
De hiszen a holdnak nincsen nyele.

Kiss Jenő.

Gy. Szabó Béla fametszete készülő Liber Miserorum c. könyve Gaudium-ciklusából.

Erdélyi Magyar Adatbank

Márai Sándor

Ha van osztály-író, akkor Márai Sándor az. Benne a polgárság éli ki magát mégegyszer és nálunk szokatlan erővel. Visszatér oda, ahonnan a Nyugat-megmozdulás kiindult: — városi és polgári rétegekbe. Voltaképp már újfajta, őszinte képviselője ennek az állítólag halálra ítélt, fürge életösztönü „osztálynak". A Nyugat megtagadta polgári vonásait, helyet adott az alsóbb népi rétegeknek: betört a falu az irodalomba és éppen a legváratlanabb kapun. Itt vannak az új népiesség kezdetei. Márai ezzel szemben erős ellenszegülés: visszahozza a várost, a polgárt, eddig zsidó kispolgári írók martalékát. Mert városinak lenni még ma is annyi, mint zsidónak lenni. És városi, jobboldalian ihletett fiatalemberek borzongva beszélnek a város „romboló erkölcseiről", kőrengetegéről, „zsidós bűneiről", ahol eltéved már Czuczor óta a falusi kislány. Alvó leányzó, akit tulságosan fölkiabáltak és erre szapora híveivel elárasztott mindent.

Márai polgárellenes légkörben polgár.

Gyökerei lent vannak Kassa — nagyváros — polgári-intellektuális életében. Nagyátmérőjü családi kör, német-morva polgári erkölcsök (a magyar polgárság ma is erősen német műveltségü), emeletes házak, lázadva menekülő kamaszösztönök: ide került Márai gyerekkorában. Városban tud csak élni, ha egyáltalában tud élni valahol. Mert polgárnak lenni: — menekülés önmagunktól, menekülés megállapodásra ingerlő ösztöneink elől, menekülés a zárt életformától. Polgárnak lenni kétségbeejtő, kelepcébe juttató lázadás.

Ez a kétségbeejtő és reménytelen lázadás Márai központi kérdése.

Sohasem megelégedett. Mindenben ellenkezőt és újat keres. Hősei levágatják szakállukat, mert megunták önmagukat és egy meglepő undor fenekestől fordította föl ijesztő nyugalmukat. Kirugják maguk alól a családot s képzelet-világot kerekítenek maguk köré. Zendülésükben nyergeket, virágvázákat és vasalódeszkákat túloznak, színesítenek csodálatos értelmü jelképpé. Megharapják gazdájukat és vicsorogva rohannak el tőle és nyugalmuktól, meleg fészküktől. „Polgári" életet hagynak el tündérien közönséges kaland kedvéért. A rend kel itt föl önmaga ellen s rejtélyes rendetlenségben akar az ember tájékozódni. S mindez mögött: a bizonytalanság, látszólagos elkallódottság gyönyöre. Cél és veszélyeztetés egyszerre.

Meglepő és érthetetlen történetek: mindmegannyi fölfedezett kaland. Hősei magyarázatot keresnek, megnyugtató visszhangot rettenetes vágyaikra. S mi lesz a magyarázat, megoldás? Semmi, egyszerü tanulság: „általában nem a szépet, a jót és az erényt szeretjük, — hanem mindazt, ami nem az erény és a beleegyezés, hanem a hiba és a lázadás". Vigasztalan tehetetlenséget kell ezzel bevallani. Az élet értelmetlenségét körülbelül. De épp ez az „értelmetlenség" szép, izgatóan. Minden nagy regényíró ezzel a riasztó értelmetlenséggel küzdött, Flaubertől Dosztojevszkijig. De apró, tündöklő rakéták is felszöknek belőle, követve az elhallgatott, magasbavívő sejtést. Talán csak „reves fa fénylése" ez, de talán megközelíti a megoldást is.

Bomlott, elítélt, de mégsem pusztuló polgári lélek és polgári világ. Márai ragyogó önuralommal fogja egybe. Mérséklő és irgalmatlanul igazságos. Minden sora ítélet, — önmagáról is. Gúnya, humora éles, kíméletlen, — az intellektus „hideg" ragyogása. Ez az előbbi tanulság és ez a gúny azonban már túllendíti Márait a polgáron. Polgárfeletti polgár lesz, fajtájának magasrendü képviselője, fölényes és kaján egyéniség, aki azonban sajnálja saját társadalmi rétegét és arra a színvonalra, értelmi belátásra akarja juttatni, ahová őmaga már eljutott. Egy Polgár Vallomásai — ez a nagyarányú és valóban valló vallomás — már nem polgári tett. Nincs emberi közösség, ahol el tudna helyezkedni, mondja benne. „Szemléletemben, életmódomban, lelki magatartásomban polgár vagyok és mindenütt hamarabb érzem otthon magam, mint a polgárok között." Arra a különbségre tapint ezzel, ami az önkénytelen és a tudatosan fölismert társadalmi elhelyezkedés közt van. Ami végeredményben könyvének és magatartásának is egyik legérdekesebb jellemzője.

Mi számára az irodalom?

Amint polgár volt és mégsem polgár, úgy író és mégsem író. Végeredményben azonban mégis: csak író. Irodalom számára minden. Életével és vallomásaival az irodalomé. Minden élő rögtön az irodalom „holt" anyagává lesz benne. Egész élete bemutatható könyveiben. Ott, ahol önmagáról és ott is, ahol pl. Askenáziról beszél. Önkénytelenül csak azt írja, mi történik vele, s akarattal is csak azt. Nem játszik vele a képzelet, — ő játszik a képzelettel. Beszorítja élete anyagába, és kisegíti vele magát ott, ahol a dadogó emlékezés megakad. Így kerül a polgár és az író egymás szomszédságába, így olvad a kettő egymásba. S mikor Vídali az író módszeréről ír, titokban a polgár lírája is megszólal.

Illyés Gyula

Költő, korának költője és kora emberi kötelességeinek ébresztgetője, mindig cselekvő, abroncsfeszegető egyéniség. Egy egész század lelkiismerete ég benne s kergeti harcok, küzdelmek felé. Nem világnézete a fontos, hanem attitüdje: világot megváltani, jogokat kipréselni s ezzel mintegy a lelkiismeret szavát kielégíteni a legváltozatosabb utakon lehet. Fontos az emberi-költői kiállás, a hivatás-vállalás tisztasága. És éppen ebben a hivatás-vállalásban kerül Illyés Gyula a „második nemzedék" költőinek élére.

Illyésnek határozott, zárt, kibuvóknélküli világnézete van. Mindaz a robbantási vágy, mely Erdélyiben is megvan, — nála tudatos és öntudatos világnézeti alapon épül. Illyés zsellérsorból kerül ki, a nép aljáról, szociális elégedetlenségek legmélyebb fenekéről. Benne úgy ég ez az ősi, keserű paraszt-sors, mint valami be nem gyógyuló, minduntalan felszakadó és ösztönző véres seb. Másnál talán ez a gondolatmenet: látom a mértéktelen emberi ellentéteket, olthatatlan igazságtalanságokat, talán szószólója lehetnék az új kor igényeinek. Illyés a gyógyszert is tudja — legalábbis *szerinte* az —: a szociális forradalom.

Mindenki ősöket keres és talál. Illyés őse és példája: Dózsa György, aki annyiszor volt már ős és példa. Egyszerű paraszt, aki kibontja a lázadás és a szebb jövő zászlóját. Új kort jövendől a régi példa és hajdani ős, — s az új kor várása, hirdetése, követelése Illyés költői programja. A régi seb sohasem gyógyulhat be, állandóan ösztönöz, apró, éleshangu lázadásokat csikar ki. Nála sosincs önmagáért való szó, pusztába kiáltott idillikus hangulat. Nem ejti el az ösztönző gondolatait: kitart mellette, szinte már makacsul és minden versében hagy legalább is réseket a számára. Ott vannak a kezdet Nehéz Földjének versei: dús, füstmiláni verssorokban valami rejtett tüzeléssel jelenik meg az állásfoglalás igénye. S ott vannak újabb versei. Kitisztult vers; kitisztult modor. Megritkult a verssorok sűrített bősége, — mindig így van, ha a versírás élménye külsőről a tartalomra hatol befelé —: Illyés egyszerübb és teltebb lett. Áttért a szigorubb kötött versre és az egyszerü, olykor klapanciás versekben mint központi és egyedüli élmény jelenik meg állásfoglalása, most már nyilt szóval, kertelés nélkül. Egyre tudatosabban vállalja hivatását. Már nem köti a kezdeti láz, tisztán törtet az „új kor" követőinek élén, Dózsa György, eddig talán csak szólam, most tartalom lett: első csillag az esteli égbolton,

„Ó, ti üres kézzel, de nagy, nehéz szivvel
közelgő testvérek, más világ lesz itten!
pirkad már a jövő, siet már hozzátok...
A leomló falak porfelleges résén
egy új kor löveli káprázató fényét,
igába tört népek, csodálkozva állunk,
pislogunk és lassan emberekké válunk."

Illyés nem kapkodó, lángoló, pirosszekfüs forradalmár. Méltóság és higgadtság van benne. Valami nagyszabásu lejtés vonul végig versein, — érettség és „több, mint meggyőződés" tartózkodó áradása. Egy epikus költő kitűnő tulajdonságai. Először tapogatózva közeledett az elbeszélés felé. Három Öregje még inkább három lírai arckép: három lelki és testi őséről. Az Ifjúság már tovább ment: Bolond Istók aranyjánosi igényü mai változata. Innen már rövid az út az Oroszország Illyése felé.

Jövendölő, az új kor előkészítője és a régi bírálója lerombolja a régi világ „falait" és „recsegő határait". Sok itt még a tennivaló: ellenségekkel és ellenfelekkel kell leszámolni. Ellenfelek egyenrangu fegyvereket kívánnak, az ellenségeket gúnnyal, megsemmisítő humorral teszi lehetetlenné. Állandó irónikus hangulat bujkál verseiben, mint valami vad erdő ágas-bogas gyökerei közt föl-fölcsapva a felszínre egy erecske. Nem támadás sohasem ez az irónia, hanem csípkelődés, játékos viccelődés. Pillanatokra teremtő haraggá tud dagadni, máskor tréfás játékká apad. Illyés nagy vers áradásában ez a sakkbantartó, mérséklő bírálat: — önbírálat.

A Három Öreg meghökkentő, humortalan igazmondása és a 6, Rue Budé játékos, keserü tréfája közt így lesz Illyés Gyula egy nemzedék helyett minden nemzedék igaz elkeseredettségének költője.

Thurzó Gábor.

Erdélyi Magyar Adatbank

Erdélyi kultúrproblémák

1. A hetvenötéves Erdélyi Múzeum-Egyesület

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület hetvenötéves fennállását ünnepelte a közelmultban. Csendes, szűk körre szorított, ünnep-telen ünnep volt. A „társadalom" távolmaradt, — ki tudja, miért? — az Egyesület „egyszerű családi körben" emlékezett és emlegetett új terveket. Jelenség ez. Erdély egyetlen magyar tudományos szervezete ma látszólag mit sem érdekli az erdélyi magyar közvéleményt. Napilapok hallgatnak. Esetleg rövidre-fogott megemlékezéssel kötelességüket teljesítettnek vélik. Sehol egy hang, amely elismer vagy bírál. Csak a vezető Múzeum-Egyesületi tagok írnak ide is, oda is Mikóról, az alapítóról, s egyhelyt Tavaszy Sándor emel szót a „tudományos feladatok" kérdésében.

E jelenségek füllesztő légkörében — Erdély magyar kultúr-problémáinak összevetésén gondolkozva — természetes, hogy az első szó a Múzeum-Egyesület problémakörébe kapcsolódik. Mert az EME távolról sem felesleges, sőt kultúrpolitikai terveinkben a legfontosabb szerepet vivő, a tudományos élet szervezésében egyedül számottevő intézmény.

Feladatok

Az EME problémakörében első helyen a feladatok kérdése áll. A feladatoké, melyeket a multban a „nyelv mívelésének" s a „nemzet növelésének" szüksége (Aranka), illetve az „értelmesedés előmozdítása", a haza multjának megismertetése és a honisme szempontjai (Mikó) határoztak meg. — S talán ma sem tudunk többet s igazabbat mondani. Ugyanis e feladatok — az EME hagyományában, mint irányeszmék —: 1. *az értelmesedés előmozditása*, 2. *a nyelv mivelése*, 3. *a történettudományok támogatása* és 4. *a honisme szolgálata* azok, amelyek „a mívelődés, tudomány és az ezeken alapuló nemzetiség ügyét kockáztatni vagy éppen elejteni" nem hagyják. Ugyanis az értelmesedés előmozdítása alatt nem gondolunk másra, mint az új nemzedék nevelésére, valamint a tudományok népszerüsítésére, a nyelv művelése viszont bekapcsolódás az annyira szükséges-„magyarosan"-mozgalomba, a történettudományok s a honisme végül a hagyomány, a föld és a nép szintéziséhez segítnek, ahhoz az új erdélyi látásmódhoz, amelynek egyetemes magyar megfelelőjét Szekfű fejtegeti híres „nagymagyar-út"-jában.

A feladatok ily megállapítása ma azért szükséges, mert mindinkább nyilvánvaló „nemzeti-történelmi öntudatunk gyöngülése, általános műveltségi színvonalunk esése, nyelvünk folytonos romlása, etnikai sajátosságaink málása és etikai minőségünk fokozatos csökkenése". Ma az EME elé ugyanazok a feladatok torlódnak, amelyek a XVIII. század végén s a mult század első felében kínzó ösztönösséggel dolgoztak mindazokban, kik *Bod* Péter 1760-ban megjelent „Az Isten vitézkedő anyaszentegyháza" és gr. Mikó Imre 1859 nov. 23-án elmondott híres közgyűlési beszéde között eltelt egy évszázad alatt a szervezett erdélyi magyar tudományosság előfutárai.

A feladatok megvalósítása

A feladatok megvalósítása abban a lemondásban kezdődik, aminek dr. Tavaszy Sándor adott hangot az ünnepi közgyűlésen: „Mi már nem tűzhetünk magunk elé akadémia-alapítási terveket anélkül, hogy nagyzolási hóbortba ne essünk". S valóban ma „az akadémiai exkluzivitás igényét" hiába dédelgetik, az EME tudományos munkájának egyetlen szempontja van: „sohasem önmagunkért, hanem a nagy szükségben leledző nemzet-társadalmunkért". A tudós nemcsak öncélú, kedvtelés-indította tudományos munkát folytat, hanem küldetéses szándékkal beáll a tudományközvetítés szolgálatába, amely egyrészt *famulusnevelést*, másrészt a tudomány minél szélesebbkörü népszerüsítését, *tudományos közvéleményalakitást* jelent.

A tudományművelés e hivatásgondolata azonban távolról sem akar új „exkluzivitást". Mert nemcsak a tudományos misszió a feladat, hanem csak elsőrangu feladat; az öncélú tudományművelés is feladat, csak nem az egyetlen és mindenekelőtti.

Mit jelent ez a gyakorlatban?

1, Az EME vállalkozik az *értelmiség-nevelés* feladataira. Emelkedettebb és tudományos szinten az intelligencia körében megkezdi az építését annak, ami a népnevelés szándéka a nép között. „Nemzetnövelés", „az értelmesedés előmozdítása" valósul meg ez úton. Az EME az intelligencia értelmi vezértestülete, tagjai az intelligencia legjobbjai.

2. Ennek az új hivatásu tudományművelésnek érdekében két célt valósít meg: a) kiválogatja az új nemzedék legjobbjait s nevelésükről a szakosztályok kebelében működő *tanulmányi körökön* belül gondoskodik, b) népszerüsítő előadássorozatát megindítja Erdély minden nagyobb városában ottani tagtársai segítségével s előadássorozatának összeállításában érvényesíti a kultúrpolitika elvét: olyan *egységes tárgykört* vesz fel, amely a közönség érdeklődésének és az alkalomszerüségnek megfelel.

Az eszközök birálata

A feladatok elsorolása után kötelességszerüen fel kell mérnünk az EME eddigi munkáját, hogy a tervek valóságos alapját a kinálkozó eszközökben megtaláljuk. Ezzel talán útat nyitunk a véleményeknek, melyek alkalomszerüsége sohasem volt oly nyilvánvaló, mint most, a hetvenöt év határmesgyéjén.

Az EME feladatainak teljesítésében négy szorosan egymásba kapcsolódó eszközt használ fel: 1. *népszerüsitő előadások*, 2. *szakülések tartása*, 3. *vándorgyűlések rendezése* és 4. az *Erdélyi Múzeum c. tudományos folyóirat és a vándorgyűlési Emlékkönyvek kiadása*. Mondanivalónk e négy eszközhöz kapcsolódik.

I. Az EME az impériumváltozás után kisebb-nagyobb zökkenőkkel visszaállította szakosztályainak működését. Érdemes áttekintenünk elsősorban az első két, a Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi, Jog- és társadalomtudományi szakosztály teljesítményét 1920-tól napjainkig. (A Természettudományi és Orvostudományi Szakosztály kérdése kívülesik most tárgyalandó kultúrpolitikai kérdéseinken.)

AZ ELŐADÁS TÁRGYA	Az előadások száma	A népszerüsitő előadások száma	A szak-előadások száma	A vándor-gyűlési előadások száma
Irodalomtörténet, nyelvészet	48	23	15	10
Román-magyar irod. kapcs.	4	1	2	1
Történettudomány	74	53	3	18
Néprajz	2	1	—	1
Bölcsészet	15	7	5	3
Neveléstudomány	15	5	4	6
Jog- és társadalomtudomány	22	10	—	12

1. *Az általános értelemben vett tudományos közvélemény-alakitás* szempontjából a Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztály előadásai érdekes tanulságot rejtenek magukba. Éspedig: *a)* a történeti tárgyu népszerüsítő előadások a legutóbbi időkig, 1931-ig, a kultúrpolitikai alapelv követelményeit teljes mértékben szolgálják (művészettörténet 6, a régi Erdély 8, Erdély középkora 10, Erdély és az erdélyi magyar egyházak 6, történelmi evolució 7 és Erdély története a tatárjárás után 8 előadásban); *b)* a szakosztály általános jellegü népszerüsítő előadássorozata 1927—29-ben, ugyancsak a közérdek vonalában áll (pl. a közszellem problémája); *c)* újabban azonban szétesnek a népszerüsítő előadássorozatok; *d)* jellemző továbbá, hogy a szakosztály szakülésein az irodalomtörténeti tárgyak mellett a más öt szaktárgycsoport alig jut szóhoz; *e)* végül megállapíthatjuk, hogy erdélyi tudományosságunk szellemtudományi része az irodalomtörténetre és a bölcseletre látszik zsugorodni, amit az Erdélyi Múzeum is igazol.

2. A *céltudatos kisebbségtársadalmi közvéleményalakitás* szempontjából azonban sajnálatosan kell nélkülöznünk mindmáig a Jog- és társadalomtudományi szakosztály eredményeket is felmutató működését. Tizenhat év után csodálkozással állapíthatjuk meg, hogy dr. Balogh Arthur és dr. Tusa Gábor jogtudományi, dr. Sulyok István társadalomtudományi és dr. Oberding József György közgazdaságtani munkásságán kívül csak 1932-ben említhetjük néhány helybeli ügyvéd közreműködését.

3. A *honisme* etnológiai és etnográfiai részének teljes elhanyagolását állapíthatjuk meg (!).

4. Végül a *bölcselet* és a *neveléstudomány* területén csak 2—2 tudós nevével találkozunk; a *román-magyar kultúrközvetités* feladatának csak egyetlen munkálója akadt (!).

II. A *vándorgyűlésekkel* kapcsolatosan szóbahozzuk ismét a népszerüsítő előadásoknak nemcsak a központban, hanem más városokban való megindítását is, — az illető város tudományművelő intelligenciájának bevonásával az ottani EME-tagok vezetése alatt. A vándorgyülés így a *szórványmunka* ünnepe. Az értelmiség-nevelésnek állandó és közeli eszközökre van szüksége. A vándorgyülés csak eszméltet és nem nevel.

III. Az *Erdélyi Múzeum*-mal kapcsolatosan elsősorban az Új folyam (I—IV. évf.) cikkeinek tárgyköri eloszlása érdekes:

TÁRGYKÖR	Cikkek száma	Szakosztályi előadás	Önnálló értekezlet	Nem erdélyi szerző
Irodalomtörténet	17	10	7	4
Román-magyar irod. kapcs.	2	2	—	—
Történettudomány	26	1	25	13
Néprajz	5	—	5	1
Bölcsészet	4	3	1	—
Neveléstudomány	4	2	2	—
Jog- és társadalomtudomány	8	2	6	—

Erdélyi Magyar Adatbank

A fenti áttekintés sajátos jelenségekre mutat rá: 1. a cikkek közel egyharmada, több mint 39 ív terjedelemben a történettudomány körébe esik, azonban az erdélyi tudósok irásai, három kivételével, csak egyháztörténelemmel foglalkoznak s így a nemzeti, művelődés- és művészettörténeti cikkek majdnem mind magyarországi és más külföldi magyar tudósok tollából valók; 2. a történelmi cikkek közül nemzeti történettel mindössze csak három foglalkozik; 3. a történettudományi cikkek közül csak egy szakosztályi közlemény, az irodalomtörténetiek javarésze azonban ebbe a kategóriába esik; 4. jellegzetes a néprajz, bölcselet, neveléstudomány és jogtudomány háttérben maradása, átlag 5—6 ívnyi terjedelemben; 5. a román-magyar kulturközvetítés munkálása két cikkre és két és fél ívterjedelemre szükül; 6. végül külön megemlítjük, hogy a folyóirat mellékleteként a természettudományi és orvostudományi szakosztály közleményei mintegy 18 ívterjedelemben jelentek meg s a természettudományi közleményeket a geológia túlsúlya jellemzi.

Kivánalom

1. *Szilágyi Sándor* bölcs megállapítását idézzük 1859-ből: „A magyarországi tudományos akadémia fölöslegessé tette az erdélyit, mint ilyent, A magyar nemzet ébredése által s különösen mióta Pesten egy nagy és nemzeti tudományos központ támadt, az erdélyi irodalom is provinciálissá lett. Ennek csak a fejedelmek korában volt teljes és határozott értelme: midőn a nemzeti törekvéseknek e kis hazában volt köz- és súlypontja... Erdélynek főleg *történetei* s *honisméje* a két pont, melyben saját működésére van szorítva. Mindkettőt felderíteni, megismertetni van hivatva s ennek korlátai közé kelle szorítkoznia azon intézetnek, mely korábban a tudós társaságok utján volt felállítandó," (Budapesti Szemle, 7. k.: Sz. S.: Az Erdélyi Múzeum előzményei, 341—2. l.) — Ha ehhez hozzávesszük a Mikó sürgette „*értelmesedés*", *értelmiség-nevelés előmozditását*, valamint az erdélyi hagyományokkal bőven rendelkező *nyelvtisztitási „magyarosan"-mozgalom* hathatós támogatását, készen áll az EME szellemtudományokkal foglalkozó két szakosztályának kultúrprogramja. Gyakorlatilag

a) megfontolandó a jelenség, hogy az EME Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya mindinkább az irodalomtörténet területére tolódik s maholnap erdélyi tudós tollából nem olvasunk történeti (legfeljebb egyháztörténeti) tanulmányt s a bölcsészet és a neveléstudomány kérdésében hasonlókép új munkatársak bekapcsolása vagy kinevelése a legelső feladat;

b) a honisme számunkra elsősorban az etnográfia szolgálatát jelenti s ennek érdekében a költségvetés is igénybe vehető;

c) a román és magyar kultúrérintkezés problémája külön tanulmányi kör feladata, hol románszakos magyar tanárjelöltjeink hasznos tudományos munkát folytathatnak;

d) a Jog- és társadalomtudományi szakosztály foglalalkozási köre önként adódik a „kisebbség" társadalmi és jogi alkatának tüzetes vizsgálatában s az ebből folyó gazdaságpolitikai elvek megfogalmazásában (az eddigi 22 előadás és 8 folyóiratcikk távolról sem oldotta meg a problémát);

e) végül az Erdélyi Múzeum feloldandó a hivatalos közlöny néha terhes megkötöttsége alól, legyen az EME kiadásában megjelenő kritikai tudományos szemle, mely helyet ad a legjobb szakosztályi előadásnak is, de elsőrendű célját nem ebben, hanem az említett célok szolgálatában látja.

2. Utolsó pontként megismételjük két indítványunkat: a) *alakitson az EME szakosztályai kebelében tanulmányi köröket az új nemzedék tudományos érdeklődésének felkeltésére, kielégitésére és irányitására*; b) *népszerüsitő előadásait terjessze ki Erdély más magyar városaira is*.

2. Hiány és teendő

A hetvenötéves EME munkásságának analízisekor az erdélyi magyar tudományosság feladatai után kutattunk. S láttuk, hogy az EME tudományos eszközeivel (népszerüsitő előadások, szakülések, vándorgyülések, Erdélyi Múzeum, vándorgyűlési Emlékkönyvek) kisebb-nagyobb eredménnyel megkísérelte a nyelvmívelés és a történettudományok támogatásában adódó két feladatkör teljesítését, azonban az értelmesedés előmozdításában: az értelmiség-nevelésben s a honisme, főleg az erdélyi magyar nép- és társadalomrajz szolgálatában el kell marasztalnunk. Az új nemzedék irányítására s az említett két, sajátosan erdélyi ismeretkör tágítására ugyanis az EME hivatott szakosztályai nem sokat gondoltak. Tehetséges fiataljaink épen ezért tudományos irányítás nélkül érzéketlenül haladtak el a problémák mellett. A nép- és társadalomrajz tudományos munkaterületén pedig 16 kisebbségben töltött esztendő alatt egy-egy részletkérdést magába ölelő (esetleg tudományos) kikezdésen kivül csak műkedvelő s jelszavas lelkesedéssel ha találkoztunk.

Könyvtárak és könyvtár

Az értelmiség-nevelés feladatának megvalósításában az EME szakosztályaival kapcsolatosan említett tanulmányi körök mellett a legnyilvánvalóbb és legközvetlenebb szerep a könyvtáraké, jobban mondva a *könyvtáré*. A könyvtár ugyanis a maga összegyüjtött és szakszerüen rendezett könyv- és folyóiratanyagával pótolni képes a tudományművelésünkben fennálló s tudósaink egyoldalusságából folyó hiányokat. Így értelmiség-nevelésünk el sem képzelhető nélküle. Az alapkérdésekben adódó feladatokat vállal a könyvtár, amit más nevelőeszköz csak másodrangu és dilettáns módon tud biztosítani.

És mégis — erdélyi magyar műveltségpolitikánknak eddig alig jutott eszébe ez a kérdés. Voltak ugyan tudós ifjúságvezetőink, kiknek gondja kiterjedt az értelmiség-nevelés sok szempontjára, azonban a közösség távolról sem értette meg a könyv- és folyóiratgyüjtés s a dolgozótermek megnyitásának nagy jelentőségét.

Ma Erdélyben a liceumi és kollégiumi értékes és gazdag könyvanyagot tartalmazó könyvtárak mellett az EME, a Lyceum, a helybeli ref. és unit. kollégiumok, a Batthyaneum, a Székely Nemzeti Múzeum könytára és a Teleki-téka a legjelentősebbek. Számottevő intézmények ezek. Velük kapcsolatosan azonban kultúrpolitikai körültekintésünk a hiányosságok egész sorát állapíthatja meg. A legjelentősebb ezek között, hogy szétszórt, nagyobb részében át sem tekinthető könyvállománnyal állunk szembe, könyvtárakkal, melyeknek vezetői soha nem jöttek még össze, hogy egységes könyvtár-politikájukat megbeszéljék. A kivánalom ebből adódik, éspedig: elérhetetlennek látván tudományos életünk központjában erdélyi magyar könyvtáraink anyagából egy egységes, szakszerüen rendezett s a tudományos munkára alkalmas könyvtár felállítását, műveltségpolitikai szükségként szögezzük le, hogy

1. az egyetemi városban olyan szakkönyvtár állíttassák fel a magyar társadalmi erők igénybevételével, mely elsősorban a magyar szellemtudomány, másodsorban a magyar természet- és orvostudomány új és legújabb irodalmát a lehető legteljesebb módon tartalmazza (az EME tanulmányi körei e könyvtárhoz kapcsolódnak);

2. addig is az egyetemi város magyar könyvtárai az új beszerzést közösen megbeszélt s jól megfontolt szempontok alapján végezzék — egymást kiegészítő, támogató céllal.

Az erdélyi magyarság néprajza

„Nemzeti önismeretünket szolgáló tudománynak számít" — olvassuk a magyar néprajzról a nemrég megjelent „*A magyarság néprajza*" Ajánlásában. S ha emellett megfontoljuk, hogy a néprajz a honisme nálunk felkínálkozó legközelebbi munkaterülete, akkor önváddal kell elmarasztalnunk a EME-től az Erdélyi Fiatalokig minden, e feladat vállalására kötelezett vagy jelentkezett intézményt, társaságot és baráti kört, sőt egyeseket, sajátmagunkat is —, hogy — a „Falu-monográfiák" lassan érő tervén kivül — még mindig csak szándék, csak kedvtelés az erdélyi magyarság néprajza és még mindig nem külön, tervszerü tudományos munka. Épen ezért

1. az EME Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi szakosztálya a tudományművelő tanulmányi csoportok közül első helyen a néprajzi csoportot hozza össze, költségvetésében gondoljon a néprajzi adatgyüjtés elősegítésére, az Erdélyi Múzeum pedig a munkatársak kinevelése után negyedévenként legalább másfél ív terjedelemben támogassa az erdélyi magyar néprajz szolgálatát; így

2. a székelyföldi, kalotaszegi és más vidéki múzeumtörekvések az EME céltudatos munkájában megtalálják az összefogást s a tudományos irányítás biztosítását; s

3. a fiatalság „falumunká"-ja ezeknek az intézményeknek keretében hozzájuthat az anyagi és tudományos támogatás lehetőségéhez.

Erdélyi magyar társadalomkutatás

A néprajz maga is tulajdonképen társadalomkutatás. Azonban csak részletkérdésekre szorítkozik. — Társadalomanalízis, szociográfia külön is nagy hiányossága erdélyi magyar tudományosságunknak. Az önismeret hiányát jelenti ez. Számokban, adatokban, grafikonokban nem láthatjuk a magunk életét: a fejlődést, melynek iránya ezer tényezőtől befolyásolt, nem érezzük sajátos helyzetünkből folyó külön kötelességeinket, mert csak felszínen mozoghat szociológiánk — szociográfia, társadalomanalízis hiányában.

Az *Erdélyi Magyar Évkönyv* I. évfolyama céltudatos munkát kezdeményezett e területen: kisebbségi magyar statisztikát, az erdélyi magyar társadalomkutatás e legfontosabb résztudományát kívánta egységbehozni. Második évfolyama azonban nem jelent meg. S a hiányok folytán felületes, zsurnaliszta riportok kormányozzák ma Erdély magyar társadalmát. Pedig jól tudjuk, hol és mi volna a teendő.

Erdélyi Magyar Adatbank

3. Az erdélyi magyar betű

A kultúrproblémák, melyek a körültekintő szemmel figyelő erdélyi magyar előtt rögtön szembeötlők, végeredményben nemcsak intézmények s társaságok, hanem intelligenciánk egész közösségének a felelősségét terhelik. Az EME sokban elmarasztalható, de kérte-e, akarta-e valaki e hiányok pótlását? Nincs könyvtár-politikánk, a néprajzot tudományos alapon alig művelik, hiányzik az erdélyi magyar szociográfia s vajjon fáj ez valakinek a perifériákon? Komoly és meggondolkoztató megfordítása ez a problémának: Van-e közvélemény, mely figyel és szavát hallatja s önérdekében kivánalmakat állít a közösség érdekeinek védelmében? De vannak-e egyáltalán felelősségteljes vállalkozók, kik őszinte becsületességgel vállalják a legfontosabb közvélemény-teremtő-alakító-irányító társadalmi tevékenység feladatait?

Folyóiratszemle

A gondolatok közvetítésének, a közvélemény-alakításnak, az irányításnak legközvetlenebb eszköze: a folyóirat, A folyóirat, mely a könyv s a napilap között: az egyiknek terjedelmes nehézkessége s a másiknak fürge kapkodása nélkül, alapos és mégsem rideg, könnyed, de azért nem felületes modorban s kisebb-nagyobb időközökben elviszi az olvasóhoz az új gondolatok összefoglalását, ami a közvéleményt érdekli és alakítja, ami irányulás és irányítás egyazon formában. Nemzedékek gondolkozása, irányok és jelszavak élete s uralma, irodalmi és művészeti ízlés és vélemény, tudományos gondolkodás, műveltségbeli előhaladás vagy visszaesés, eszmék és eszközök ismerete, mind a folyóirattól függ elsősorban. A könyv nagyon sokszor másodsorba szorul, kiváltságosok kiváltsága lesz. Főleg, ha a folyóirat hivatás- és céltudattal, megfelelő képzettséggel s komoly elmélyüléssel készül.

A folyóirat e közvélemény-teremtő alakító-irányító tevékenységének gyakorlati konzekvenciáit újszerü folyóiratszemlében adjuk. Folyóiratszemlénk célja: megnézni és megvizsgálni, hogy erdélyi magyar folyóirataink céltudatosak-e s ha igen, megvalósítják-e a számukra kijelölt s nyilván vállalt feladadatokat.

Hármas felosztásban tárgyaljuk a jelentősebb folyóiratokat:

2. mozgalmak irányitása

Majdnem minden mozgalomnak megvan a maga közlönye (Erdély, Erdélyi Gazda, Szövetkezeti Értesítő, Szövetkezés, A Nap, Ref. Család, Harangszó, stb., stb.).

I. Szemlék. Az első részben azokat a folyóiratokat fogtuk össze, amelyek erdélyi magyarságunk gondolkodás- és ízlésvilágának szolgálatában állanak,

1. A központban az é l e t s z e m l é l e t kérdése áll s ennek megfelelően a szintetizáló központi szemle: az *Erdélyi Magyar Szemle*, felszínre vetődő összes kérdéseink összevetését megalkotó folyóirat problémája. — Miért volna szükséges ez? Mert *a)* vanvak problémaköreink, főleg a közvélemény-alakítás annyi terhes problémája, amelyek felfejtésére nem vállalkozhatik sem a csak tudományos szemle, sem a csak irodalmi, sem a csak politikai; *b)* alkalmat kell adni (miként a Szekfű szerkesztésében megjelenő Magyar Szemle) a közéleti kritikára s a véleménynyilvánításra. — Mi jellemzi tehát az annyira szükséges Erdélyi Magyar Szemlét? Független; célja: mindaz, ami a tökbié együttvéve; szaklapoktól abban különbözik, hogy érdeklődési köre mindenre kiterjed; kutatja a tudomány, az irodalom, a politika, a művelődés, az egészségvédelem, a gazdasági élet, a nemzedékek és a mozgalmak eredményeit, hogy elismerjen és bíráljon, hogy az értékeket rangsorba állítsa s nyilvántartsa, hogy a selejtest elítélje s küzdjön ellene; lelkiismerete: a közvélemény lelkiismerete; célirányulása: az erdélyi magyar szellemiség (transzilvánizmus) valóságos értelmét megalkotni.

Most e feladatokat az egyházias szellemű szemlék és a radikális jellegű *Korunk* vállalják. A katolikus *Erdélyi Tudósító* s a református *Kiáltó Szó* néha megközelítik a feladatokat.

2. A tudományos szemlélet kérdése az *Erdélyi Múzeum* feladata. Ezt a feladatot a már mondottak alapján a következőkben valósíthatja meg: *a)* közvetítőnek áll be a román és magyar tudományosság, valamint az erdélyi és magyarországi magyar tudományosság közé, *b)* miként a kiadó Múzeum-Egylet, úgy a folyóirai is elsősorban a honisme szolgálatába áll, *c)* megszűnik csak közlöny lenni s a *tudományos szemle* hivatását vállalja.

3. Az irodalom és művészetszemlélet eszköze az *Erdélyi Helikon* és a *Pásztortűz*. A különbség a kettő között: *a)* az Erdélyi Helikon az írók fóruma; célja: az irodalmi és művészeti ízlés fejlesztése elsősorban az írók felé (kritikai fórum); *b)* a Pásztortűz a család irodalmi és művészeti lapja; nem irodalmi fórum, hanem irodalom- és művészetközvetítő; célja: az irodalmi és művészeti ízlés fejlesztése elsősorban a közönség körében (nevelő fórum). Mai formájában tehát a Pásztortűz nem teljesíti a feladatát. Kár a Helikont utánoznia. Máskülönben a *Hirnök*re, *Vasárnap*ra, stb., természetes, hogy kevés, sőt talán mi szükség sem lenne.

II. Érdekvédelmi lapok. Másodsorban azok a folyóiratok érdekelnek, amelyek különleges államjogi, művelődéspolitikai, társadalmi és gazdasági helyzetünk leglényegesebb kérdéseivel foglalkoznak.

1. Első helyen a k i s e b b s é g i é r d e k v é d e l e m problémája áll. Az ezt szolgáló *Magyar Kisebbség*gel kapcsolatosan el kell mondanunk, hogy nélkülözi a szemle élénkségét: *bel- és külpolitikai figyelő* a közönség felvilágosítása szempontjából ép oly lényeges szerepet vihetne, mint a mostani, csak közéleti és parlamenti dokumentumokra szorítkozó anyagközlés. És még egy: a Magyar Kisebbségtől elvárjuk a *kritikai* hangot befelé i s . . .

2. A műveltségvédelem frontján az *Erdélyi Iskola* az egyetlen, amellyel számolhatunk. Nagyszerűen szerkesztett, magasszínvonalu, pedagógiai és népnevelési célokat szolgáló évnegyedes lap. Egyetlen hibája, hogy csak katolikus. Igy a ref. és unit, papság és tanítóság nem jut hozzá a legjobb gyakorlati segédeszközhöz. Gondolkozni lehet azon, hogy miért kellett ennek a folyóiratnak így leszűkítenie a maga hatóerejét.

3. A *Magyar Népegészségügyi Szemle* céltudatosan csinálja az egészségvédelmet.

4. A gazdaságvédelem területén elsősorban a központi, gazdaságpolitikailag irányító lap hiányzik. Ugyan az is igaz, hogy előbb gazdaságpolitikára volna szükség. — Itt és most csak a *Mezőgazdasági Szemlét* említhetjük (az *Erdélyi Iparosok Lapja* újabban nem jelenik meg, a *Kereskedők Lapja* csak magyar nyelvü). Több mozgalmi közlöny (*Erdélyi Gazda, Szövetkezeti Értesitő, Szövetkezés*) közöl gazdaságpolitikai anyagot is. (A szakmai tanácsadókat most nem tekintjük.)

III. Mozgalmi közlönyök. Harmadsorban a mozgalmi közlönyöket tárgyaljuk, bár ezek szűkre fogott kultúrpolitikai tervünkből most kiesnek. Ugyanis e mozgalmi közlönyök igazi feladatköre a mozgalmakat is magukba ölelő tervek világában lesz nyilvánvalóvá. Mindazonáltal a nemzedékirányító lapokkal kapcsolatosan (a gyermeklapokkal most nem foglalkozunk) két észrevételünket itt is elmondjuk:

1. A földmíves és iparos ifjúságot irányító nemzedékfolyóiratok közül hiányzik a katolikus s ez a gyakorlatban igen érezteti hatását.

2. Az *Erdélyi Fiatalok*nak, ha szerkesztői az erdélyi magyar lelkiismeretvizsgálatban szintén részt vesznek, újult erőkkel és új tervek, főleg a mához igazított konzervátív reformizmus alapján kell vállalniok az értelmiség-nevelés nehéz és mindmáig még meg se kezdett munkáját. A *Hitel* nem számítja be magát a tervekbe. Azért jött létre, hogy egy sereg kérdésre rámutasson. Kötelességét talán teljesíti. Munkája végeztével megszűnik. Az Erdélyi Fiataloknak kötelessége tehát, hogy igazodjon az új nemzedék és nemcsak a nemzedék egyeseinek a szükségleteihez. Ha mai formájában képtelen erre, újuljon meg, esetleg — fiatalodjon meg.

Az EME jubileumától a folyóiratok szemléjéig kultúrproblémákat vitattunk. Az anyagot távolról sem merítettük ki. Sőt, minél tovább visszük gondolatainkat, annál több probléma tódul lelkiismeretünk e l é . . . Egyben azonban meggyőződtünk: az önismeret igyekezete becsületes munka. *Venczel József.*

Erdélyi Magyar Adatbank

Tudományos utánképzés

VAN-E ERDÉLYBEN TUDOMÁNYOS UTÁNKÉPZÉS? Megtétetett-e minden annak érdekében, hogy tudományos életünk jelenlegi képviselőinek kezéből a munka minden zökkenő nélkül mehessen át a feladatok végzésére felkészült utódok kezébe? Röviden: ván-e jövője a tudományosságnak a Romániában élő magyarság életében?

Kérdések, melyeket nem szokás feszegetni. Ezelőtt tíz évvel egyik tudósunk „a műveltség fegyvereivel magának jövőt kikényszerítő magyarságról" írt. Azóta néha felvetődött az általános műveltség és a tudományművelés kérdése, de elvek leszögezésénél és fanyarhangu birálgatásnál mélyebbre nem igen bocsátkoztunk.

Igy aztán beidegződött a köztudatba, hogy Erdélyben magyar tudományos életről alig lehet beszélni. Tudományos intézményeink külső és belső akadályok következtében alig működhetnek. Vérbeli tudósaink száma csekély. Megrovás hangzott el az önképzőköri színvonalon mozgó tudományos munka ellen is. Arról pedig szinte felesleges beszélni, — annyira köztudomású tény, — hogy magyar értelmiségünk életéből szinte teljesen kiveszett a tudományosság szükségességének tudata, az iránta való érdeklődés és az érette való áldozatkészség.

Nem jár messze tehát a valóságtól az a megállapítás, hogy tudományosságunk ilyen állása mellett esztelenség a „műveltség fegyvereivel magának jövőt kikényszerítő magyarság" álomképével hitegetni magunkat. Pedig a jövőnk fordul meg ezen. Ugyanis ahol a komoly tudományosság léte veszélyben forog, ott már az általános értelemben vett műveltségről is alig vagy egyáltalán nem lehet beszélni. S ezért a Hitel jelszavában: „több műveltséget!" a kétségbeejtő hiányérzet, a végtelen szomjúságot kifejező szó: műveltséget! — a hangsúlyos. Azonban többről van itt szó, mint értelmi képzettségről; mindarra gondolunk, ami zürzavaros életünkben világosságot gyujthat, magyarázatot adhat a dolgok közötti végső összefüggésekre és a magunk és népünk életéért vállalt harcunkban önbizalomra nevel.

És most vessük fel még egyszer a kérdést: van-e jövője a tudománynak a romániai magyarság életében?

A jelenlegi helyzetet tekintve, a felelet csak egy lehet: nincs! De ugyanakkor azt is ki kell mondanunk, hogy: kell, hogy legyen!

MI A TEENDŐ?

Semmi esetre sem maradhatunk meg csak a „több műveltséget!" vagy „műveltséget!" stb. jelszavak hangoztatása mellett. Nem tartjuk végső értelemben célravezetőnek az ifjúság körében megkísérelt szeminárium-jellegű önképzést sem. Hasonlóképen kifogásokat lehet emelni a népszerűsítő tudományos előadások ellen is. A tudomány „elszépirodalmizálása" ellen pedig egyenesen tiltakozunk. Vagyis: szembehelyezkedünk azokkal a keretekkel, amelyek között tudományozságunk nem önmagához méltóan jelenik meg, hanem vagy formában vagy tartalomban meghamisítja magát és ezzel kérdésessé teszi jövőjét.

Egyetlen lehetőséget látunk tudományosságunk életbentartására, életképessé tételére, azaz a fiatal nemzedékeknek a tudományos életbe való bekapcsolására és ezáltal az erdélyi magyar tudományosság ujjáteremtésére, s ez: a személyesen végzett tudományos nevelői tevékenység.

ERDÉLYI TUDÓSAINK a tudományos élet szempontjából szinte kivétel nélkül remetei magányban élnek. Egymás között laza vagy semmilyen tudományos kapcsolattal. És hasonlóképen, szinte semmi kapcsolatuk nincs az értelmiség szélesebb rétegeivel, valamint a tőlük irányítást váró és tudomány utáni szomjtól hajtott ifjúsággal.

Az eltelt évek bebizonyították, hogy a nyomtatott betű és az előadói emelvény személytelen tudományosságánál többre van szükségünk.

Azonban kérdés: vajjon belátják-e ezt azok, akiknek be kell látniok? lesz-e bennük, éveik, gondjaik, esetleges szomoru tapasztalataik ellenére annyi erő, hogy népünk jövőjére vetett tekintettel beleszántsanak az ifjúság humuszába, hogy abból új, gazdagabb élet gyümölcsöt igérő virágai fakadjanak?

Mindenesetre erdélyi tudósainknak és tudományos életünknek megfontolást igénylő jelensége, hogy a tudomány szolgálatában megöregedett mesterek mellől hiányoznak a munka folytonosságát biztosító famulusok! S a feladatok itt adódnak.

AZ IFJÚSÁG MŰVELETLEN. Az utóbbi időben egyre hangosabb ez a vád. És jogosan. De nem kell elfeledni, hogy az ifjúság fínomhúrú hangszer. Megérinted és húrjaiból ősrégi és soha nem hallott új hangok és dallamok születnek. A mai ifjúságot igen sokban lehetne egy használatlan hangszerhez hasonlítani. Ez a hangszer magától nehezen vagy egyáltalán nem is tud megszólalni. Várja azokat, akik megérintsék és megszólaltassák. S ha lesznek, akik az iskolák és a már unottá vált kereteken kívül megtalálják az ifjúság tudományos irányú képzésének lehetőségét, akkor újra pirulás nélkül beszélhetünk „a műveltség fegyvereivel magának jövőt kikényszerítő magyarságról".

A TUDOMÁNYOS IRÁNYÚ NEVELÉS, mint minden igazi nevelés, a személyes munkában a legtermékenyebb. Úgy vessünk számot ezzel, hogy tudományosságunk és közvetve, népünk jövője forog kockán. Annak a népnek a jövője, melynek csak egyetlen fegyverrel lehet és szabad harcolnia jövőjéért s ez a leggazdagabb értelemben vett műveltség.

I. Nagy Géza.

Pár kérdés az erdélyi magyar színjátszással kapcsolatban

Aki nyitott szemmel nézi a romániai magyarság életét a maga szerves (?) egészében, nem mehet el közömbösen színjátszásunk jelenlegi helyzete mellett.

Minthogy azonban kevesen vannak azok, akik népünk életét tényleg a maga egészében szemlélik, természetes, hogy szinte senkit sem foglalkoztat komolyabban a romániai magyar színjátszás kérdése.

Leszámítva a hébe-korba elejtett hangzatos kijelentéseket, sem színjátszásunk, sem a romániai magyar értelmiség nem tisztázta azt a kérdést, hogy az erdélyi magyar színjátszásnak tulajdonképen milyen szerepet kell betöltenie abban az életközösségben, melynek egyik fontos tényezőjeként szerepel.

Tunyaságunkat, közömbösségünket takargató kijelentésekkel intézzük el ezt az égető kérdésünket is: jelen körülményeink között legyünk boldogok, hogy van, amink van és úgy van, ahogy lehet. Ne bíráljunk, ne követelőzzünk, építsük le az igényeket. Értsük meg egymást: fő az egyetértés.

Émelyítően langymeleg kritikátlanság, közömbösség, felelőtlen és halálos „egyetértés" uralja egész közéletünket. Mit ér, ha csak „kifelé" harcolunk, merjük megmondani az igazat, de magunk között belső életünkben mindent csak *tudomásul veszünk* anélkül, hogy életjelenségeink fölött következetes kritikát gyakorolnánk?! A halálos „egyetértés" a halál csendjét terjeszti fölénk.

Ez a kétségbeejtő csend jellemzi szinházi életünket is. Olyan nagy az „egyetértés" színjátszók, bírálók és közönség között, hogy ez az erdélyi magyar színjátszásnak vagy a virágzásához vezet, vagy ellenkezőleg...

Ezt tisztázni kell. Kissé kényes dolog. Éppen ezért, egyelőre megelégszünk egy pár kérdés fölvetésével, anélkül, hogy megjegyzéseket fűznénk hozzájuk. A cél az, hogy némelyeket kissé meggondolkoztassunk.

I. Színjátszóinktól kérdezzük:

Látják-e az erdélyi magyar színjátszás feladatait annak a közösségnek az életében, melynek egyik fontos tényezőjeként szerepel?

Sajátos helyzetünk mennyiben határozza meg szinészeink művészetét, az előadásra tűzött darabok művészi értékét s az egész színjátszás magatartását kisebbségi magyar életünket illetőleg?

Mi az oka annak, hogy, bár színjátszásunk még a művészet teréről is hajlandó lelépni a közönség kedvéért, még sincs meg a kivánt eredmény?

II. Színi bírálóinktól kérdezzük: miért hallgatnak s ha megszólalnak, miért nem emelkednek feladatuk magaslatára, miért alacsonyítják le tollukat a kritikátlan reklám eszközéül?

III. Kisebbségi életünk felelős vezetőitől és a színpártolóktól kérdezzük:

Történik-e valami ellenőrzés abban a tekintetben, hogy a *magyar* jelzővel ne élhessen vissza egy akármilyen tagokból és alkalmazottakból álló és akármilyen szellemet képviselő színjátszó társaság?

Tettünk-e valamit azért, hogy a színjátszás kisebbségi életünk központi kérdései közé kerüljön: mint népünk szellemi életének egyik megnyilvánulása, mint komoly művelődési intézmény és mint, szűkös anyagi körülményeink között, magyar kenyérszerzési lehetőség?

Van-e szükség fiatal magyar színművészekre s ha igen, miért nincs alkalom a kiképeztetésükre?

IV. A közönségtől nem kérdezünk semmit. Némaságát, közömbösségét, mellyel a színjátszás ügyét nézi, csak részben lehet bűnéül felróni s úgy hisszük, inkább következmény, mint ok.

Feleljenek az illetékesek. Különben hallgatásukat kénytelenek leszünk feleletnek venni.

I. Nagy Géza és Nagy Ödön.

Erdélyi Magyar Adatbank

Mircea Eliade, egy nemzedék példázója

Nevetséges volna azt állítani, hogy egyetlen kiragadott eset alapján következtethetünk csoportok, osztályok, társadalmak helyzetére. Mégis, ha íróról van szó, a következtetés valószínüsége némileg növekszik, mert a tömegekben öntudatlanul dolgozó vágyak és megvalósulni készülő indulatok az íróban oldódnak fel kifejezhető egésszé. S a noha csak egyénileg kifejezett, de mégis formát kapott mozzanatokból következtetni lehet a környezetben rejtőző törekvésekre. Természetesen azzal a világos tudattal, hogy minden pillanatban tévedhetünk.

Mircea Eliade írói személyiségének példaképül-vételénél a tévedés lehetősége szintén fennáll, mert Mircea Eliade esetében az új román irodalomban szokatlanul egyéni önkifejeződési jelenséggel állunk szémben. És minél több egyéni vonás vegyül az írói teljesítménybe, annál több eshetőség van az általános alapszövedéknek felismerhetetlenné váló átfestődésére. Azonban Mircea Eliade írói pályája annyira jellegzetes, hogy merészen odaállíthatjuk egy nemzedék példázójának.

Mircea Eliade a háboruutáni nemzedékhez tartózik, ahhoz, amelyet a magyar irodalomban a „harmincasok" gyüjtőszóval szokás összefoglalni. Pályáját újságíróként kezdte s már akkor kitűnt benne az a szélesebb tájékozottság, ami tekintetét Európa felé irányította. Cikkeinek mélyebben visszazengő, fogalmi és lényegbeli kérdésekkel viaskodó hangja kiemelte és megkülönböztette kortársai nagyrészétől. Az európai látókör mintegy súlyt és jelentőséget adott írásainak s egy más síkon és más adottságokkal, de mégis valahogy Márai Sándorhoz tette hasonlóvá.

1930-ban megjelent első regénye: „Isabel şi apele diavolului" az Európában divatozó India-vágy és a szerző indiai tartózkodása alatt gyűjtött benyomásainak hű képe. A különös, a külföldi, az ismeretlen iránt érzett különlegesen európai vágyakozás nagy körzetébe tartozik ez a regény és a román talajhoz csak épen a szerző személye és nyelve köti. Valójában az európai szellemi közösség érzése hozta létre „Isabel"-t és a szerző India-élménye csak alkalmas közegként szerepelt, amelyben ez az érzés kiteljesedhetett. Másik Indiában játszódó regénye, az 1933-ban megjelent „Maytreyi" még közelebb kerül az Európa-elődökhöz. Knut Hamsun lehellete érzik e lapokon s noha bem lehet közvetlen befolyásról beszélni, a regény mégis annak a nagy és szép multra visszatekintő európai családnak leszármazója, amelynek modern ágát a Pán alapította meg, „India" címen 1934-ben jelentek meg a szerzőnek még 1929—31-ben irt indiai jegyzetei, irodalmi riportkisérletei. Az olvasó szégyenkezik, de ismét elődökre gondol és íme, Ewers bukik fel emlékezetében, az „Indien und ich" sokszor különös, sokszor emberi mondanivalóival. Ne értsük félre a dolgokat: itt nem irodalmi utánérzésekről van szó, hanem csak arról, hogy meghatározzuk azt a szellemi kört, amelyben Mircea Eliade mozog vagy mozgott. Ez a kör még az 1932-ben „Soliloquii" címen megjelent essay-gyüjteményben is az európai szellemi közösség köre s az összetartozás érzése öntudatlan büszkeséggel csendül ki a határozottan magasszínvonalú fejtegetések soraiból.

Mircea Eliade indiai utazása s az azt minden valószínüség szerint megelőző angol kultúrája kétségtelen hozzájárult ahhoz, hogy az Európával való közösséget mindennél erősebben érezze. Ez a közösségérzés feltétlenül nagy szerepet játszott Mircea Eliade írói egyéniségének kialakulásában és talán egész életére kitörölhetetlen bélyeget nyomott szellemiségére.

Ez letagadhatatlanul meglátszik még azon a regényén is, amely most már román talajon játszódik le. „Intoarcerea din rai" a regény címe és 1934-ben jelent meg, A legfájdalmasabb kérdéshez nyúl: az ifjúság kérdéséhez. Mint mindenütt az egész világon, egész csomó nyilt koponya, képzett agy, cselekvésre kész test áll tehetetlenül a válság zavarában és hiába igyekszik magának emberi életet teremteni. Mircea Eliade sem ismer megoldást s ezért kénytelen hősét öngyilkosságba kergetni a regény végén. Mindazonáltal a regény vonalvezetése megőriz bizonyos hüvös tisztaságot és a tárgyilagos, nyugodt előadásmód mögött megérezzük a kormányzó biztos értelem uralmát. A regény európai kapcsolatait ezúttal a Huxley modorához erősen hasonló stílus őrzi. Az olvasó azonban a regény egyes helyein meglepődve vesz észre valamit. Mintha a szerző felfogása az eddig szigoruan őrzött közös európai szellemiségtől eltérő irányt mutatna. Nem lehet tisztán körvonalozni ezt az érzést. Úgy tűnik fel távolban és alig érezhetőn, mint egy loppal kezdődő fogfájás első nyilalásai. Valami homályos... igen: misztikus elem, ami nyugtalanítóan keveredik el a regény észszerü világképében s ami magyarázatot követel.

A magyarázat nem késett soká, noha nem volt tulságosan megnyugtató. Az előbbi könyv megjelenése után nemsokára, szintén 1934-ben, megjelent a szerző új és eddig utolsó regénye, a „Lumina ce se stinge". Amint a cselekmény bogozódik, egyre fokozódó idegenséggel forgatjuk a könyv lapjait. Egy könyvtárban tűz üt ki titokzatos körülmények között, mert egy titokzatos ember, titokzatos céloktól vezéreltetve, egy titokzatos szertartás lefolytatásával valami új csodát akar létrehozni, ami új szellemiség megteremtésére van hivatva. Az olvasó tátott szájjal, értetlenül olvassa azt a sok filozófiai halandzsát, amit a tehetséges Mircea Eliade könyvében összehord, de sehol sem bukkan valami megfoghatóra, valami valóságosra, ami a szerző céljai iránt tájékoztatná. Aztán egyszerre világosság gyúl az agyában. A misztikus, a titokzatosság, az embert kormányzó ösztönös erők, a világos szellemet trónjáról ledöntő istenített észszerütlenség! — egy lépés még és faji gondolat, kizárólagosság, totalitás, integrálizmus! ... Persze, persze... Most már nyilvánvaló, hogy a kitűnő Mircea Eliade is elindult azon az úton, amelyen sokaknak rokonszenve elkiséri, de ahol mi csak fájdalmas csalódással követhetjük pillantásunkkal. Mircea Eliade elhagyta a latin szellem kristályos korlátok közé szorított területét és misztikus, ösztönös, zavaros terepre tévedt (és ez regényére sincs épen előnyös befolyással). Azt mondhatná valaki: nagyon helyesen, hiszen ez is csak Európával való közösségét bizonyítja, Európában divat most az ösztönösség és a misztikum. Erre azonban csak egy felelet van, az, hogy ami Európában divat, az még nem okvetlenül európai.

Mindez azonban nem változtat azon a tényen, hogy Mircea Eliade a fiatal román szellemiségnek egyik legkifejezőbb képviselője. Ezért is választottuk őt tételünk igazolására.

Ifj. Szemlér Ferenc.

●

Kedvesem, ébredj!

Be szép ez a májusi reggel,
fénnyel és víg szerelemmel!
Be szép ez a reggeli tárlat:
száz, rózsaszín, kusza virág, vad
cserjék, ó, lázadó foltok —
Ki köztük él, az csak a boldog!
Most csillog a fák suta lombja.
Bokrok alatt csupa gomba
és rózsaszín, kis lövegekkel
bombázza egyre a reggel
ablakod ... Kedvesem, ébredj!
A vágyam, a vágyam feléd megy.
Nyugtalanít ez a szépség:
piros folt, sárga, kevés kék.
Nyugtalanít ez a pompa.
Ébredj föl, Anna, ragyogva!
Nyisd fel bolond-kicsi pillád,
a hajnal egy perce, hogy nyilt rád.
Ébredj föl: itt van az eltünt
és megkerült, régi szerelmünk!...

Toldalaghy Pál.

●

Elrezdülő kép

Sok éve, hogy így láttalak
a szembezúgó gyorsvonat
ablakából egy pillanatra,
ahogy tejesen hajnali
képpel riadsz a zajra ki
s az ismeretlen útasarcra.

Útazom: az ablak-keret
villódzó száz képsort rezeg;
évszakok pergő rajza nyargal,
ám, világgá tágult keretén,
mint örökkévalót, látlak én:
arcodon hajnali zavarral,

Széfeddin Sefket Bey.

Erdélyi Magyar Adatbank

KÖNYVEKRŐL

Az erdélyi magyar líra tizenöt éve

Dr. Jancsó Elemér könyve.

Dr. Jancsó Elemért társadalmi lelkiismerete az erdélyi szellemi élet egyik érdekes jelenségévé avatja. A társadalmi lelkiismeret erkölcsi lelkiismeret. Milyen kár, hogy ezt a nagy erkölcsi erőt nem lehet úgy szabályozni, hogy maradjon meg szigoruan etikai téren és ne befolyásolja izlésünket és esztétikai itéletünket. Jancsó Elemér esztétikai itéletei gyakran *értékitéleteket*, vagyis etikai itéleteket rejtenek. Már pedig az értékitélet nem érzi jól magát esztétikai bőrben. Az esztétikai itélet így kissé álca, viszont a megrendítő erkölcsi tartalom szükösen találja magát. Jancsó Elemér irodalomtörténeti módszere a társadalomtudományé. De vajjon esztétikailag kielégítő-e a szépcselekedetek társadalomtudományos magyarázata? Az *izlésitélet elsődlegessége* esztétikus és irodalomtörténész számára az alapvető tennivaló. A társadalomtudományos magyarázat csak másodlagos szerep. A társadalomtudományos szempont mögött az ember mindig etikát sejt, az etika mögött pedig az erkölcsi lelkiismeret kényszerét. Pedig mi esztétikát várunk és mögötte tiszta izlésitéletet.

Eltekintve módszertani kifogásoktól a könyvecske érdekes és áttekinthető képet nyújt az erdélyi líra tizenötéves életéről. Fedi azt a leíró és didaktikus szerepet, amit szrzője be akart vele tölteni; s így célkitüzésének komolyan meg is felelt.

Szenczei László

●

Kovács György: A tűz kialszik.

(Brassói Lapok, 1935.)

Műfajailag nem tudom hová sorozható. A cimlapon a szerző így jelzi: szomorú ének egyszerű emberekről. Maradjunk hát emellett. Irója csak huszonnégy éves s halálos komolysággal nézi a magyar falu vergődését. Sötét könyv. Néha túlzottan pesszimista. A tűz, ami megvilágítja: féktelen, háragoslángu, fellobog s hamar kialszik.

Bán Vencel hat gimnáziummal visszatér falujába. Harminc holdjukból öt parlagon hever s nehezen élnek. Tervezget, álmai vannak: gyümölcsöztetni akarja a parlagot, de hiábavaló minden akarása. Mikor terve meghiusul, lobogó vére továbbűzi: elkészül falujából, táncol még egyet hűtlen kedvesével s azután megbicskázza vetélytársát.

Bán Vencel tragédiája a tájékozatlan, magáramaradt, tisztalelkü, nagyrahivatott, életerős, lobogóvérü falusi ifjú tragédiája. Dolgozni akar s minden akarását agyonütik.

Kovács György jó emberismerő: látja alakjai mindkét oldalát. A gonoszságot még jobban. Ebből az életben is többet látott. Stilusa friss, egyszerű s egyéni, bár örökölt valamit Móricztól is.

A Tamási utáni nemzedék már új útakon halad, szimbólizmus helyett problémákat hoz. Nem pályáznak művészi sikerre: leszállnak a Helikonról, hogy a nép közé vegyülhessenek. Jó is ez így, mert látásukat gyarapítják s gazdagabban térnek majd vissza lakóhelyükre. Csak ne vesszenek el a tömegben! *Ádám Zsigmond.*

●

Erdélyi Tudományos Füzetek.

Erdélyi magyar kultúrproblémákat felvető cikkemből kimaradt s ezért itt a szemlében adom annak a kiadványsorozatnak áttekintését, mely „Erdélyi Tudományos Füzetek” cím alatt külön füzetalakban erdélyi tudományos értekezleteket, előbb az Erdélyi Irodalmi Szemle (1924—1929), később az Erdélyi Múzeum (1930—) legjobb közleményeit jelenteti meg. Ezeknek az értekezéseknek a statisztikai adatai a következők: történettudományi 24, irodalomtörténeti, nyelvészeti 18, könyvészeti 9, néprajzi 4, románmagyar kultúrkapcsolatokat kereső, bölcseleti, művészettörténeti, jogi és közgazdaságtani 3—3, nevelésügyi 2, természettudományi 1, összesen 70 értekezlet. Ezek közül 59 erdélyi, 11 magyarországi tudós tollából való.

A számadatok alapján előnyös képet kapunk a dr. György Lajos szerkesztette Erdélyi Tudományos Füzetek cím alatt közel egy évtizede működő vállalkozásról. Az erdélyi tudományos közvélemény-alakításnak valóban egyik igen használható eszköze. Az értekezések tárgyát, a tárgykörök fontosságát, kimerítő jellegét, stb. illetőleg ugyan sok kivánnivaló marad itt is, mint egyáltalán egész tudományos életünkkel kapcsolatosan. A céltudatosságnak feltűnése azonban vigasztaló. *Venczel József.*

Előfizetések nyugtázása

Csergőffy Tibor (180 lej), gróf Majláth Gusztáv Károly (120 lej), dr. Gajdátsy Béla, dr. György Lajos, Pellion Ervin, Tóth Zoltán, Strömpel Lili (100-100 lej), dr. Szőllősy Lajos, dr. Ravasz László, dr. Jancsó Lászlóné (80—80 lej), dr. Makkay Domokos (75 lej), Borbáth Dániel, Szolnoky Gyula, Schuller Rudolf, Vita Sándor, Bátori János, Juhász Albert, Jakab Gyula, Török Dénes, Bajna József, Pál Gábor dr., Sass Antal, Kovács Béla, Ujlaky János, dr. Martonossy György, Ilosvay Károly, Mihály János, Varga Éva, báró Huszár Pálné, gróf Bethlen Györgyné, dr. Vékás Lajos, Groszeck Anna, Rimely Mid, Ujfalvy István, Gy. Szabó Béla, Karácsonyi Benő, Dózsa Éva, dr. Tusa Gábor, Szervatiusz Jenő, Kovács Géza, özv. Makkai Domokosné, Kolumbán Julia, Torday Józsefné, Kolumbán Mária, Tamási Áron, Vásárhelyi Boldizsár, Petrovay Tibor, Kölönte Tibor, özv. Szalma Istvánné, Jakab László, Kajtsa László, Pekry Gézáné, Adorján Gábor, Sipos Lajos, báró Kemény János, Tg.-Mureşi Kaszinó, gróf Teleki Ádám, Kali István, Sényi László, Ligeti Imre, Kovács Károly, Kardos László, Kiss Olga, Kecsmár Mária, dr. Kinczli József, Sătmari Ref. Főgimnázium Könyvtára, Sătmari Ref. Főgimnázium Internátusa, Jámbor Sándor, Gecsey Jenő, Csipler Sándor, Csáti Lajos, özv. Wéber Tiborné, Wesselényi-kollégium igazgatósága, dr. Tapsony Endre, Wesselényi kollégium VII. osztálya, dr. Nagy Endre, Gyárfás Pálné, Molnár Károly, Siebig Ödön, Kath, Kör Ifj, Csoportja Oradea, Szilágyi Sándor, dr. Rajka Géza, Simon István, Lantos Kálmán, Deák Lajos, Fodor Miklós, Sürger József, Lammert Sándor, Szabó Bálint, Grausam Béla (60—60 lej), Kánya László, Simon Tamás, Molnár István (30—30 lej), Zágoni Anna (20 lej), Várady Munci, Király Lili (10—10 lej). Újabban érkeztek: Dr. Baráth Béla (100 lej), Paretz Erzsébet (80 lej), Reischel Artur, Groszeckné A. Ida, Berényi Mátyás, dr. etédi Jakab Imre, Lengyel István, dr. Belle Gyula, br. Györffy Lajos, Horváth Ilona, özv. Anderlik Istvánné, Járosi Andor, dr. Moldován Pál, Bogdánffy Szilárd, Lőrincz Géza, Flórián Tibor, gr. Bánffy Miklós, ifj. Kristóf György, Szirmai Elemér, Kardos László, Boros Jenő, Kürthy Károly, Kakassy János, dr. Mike Antal (60—60 lej), Balogh Lujzi, Tóth Zoltán (50—50 lej).

Az Olvasóhoz!

A HITEL jelen ötödik számát, amikor barátaink és olvasóink asztalára tesszük, rövid néhány szóban izenünk is mindazoknak, akik lapunk mellé állottak,

A HITEL kötelességének érezte, hogy az értelmiség-nevelés keretében tervszerű küldetéses munkába kezdjen.

E munkát eddig 44 lapnyi terjedelemben végeztük, ami a szokásos folyóirat-nagyságban kb. 10 ívnek felel meg.

Havonta átlag 3 ívnyi anyagot adtunk olvasóinknak.

Az ellenszolgáltatás, amit kértünk, mindössze csak 60 lej. Könnyű kiszámítani, hogy

60 lejes előfizetés mellett, ily terjedelemben s kiállításban, csak a pontos és azonnali előfizetés esetében lehet lapot készíteni.

Tisztelettel kérjük tehát olvasóinkat, hogy hátralékos és esedékes előfizetési díjukat postafordultával beküldeni sziveskedjenek.

Lapunkat csak az tartotta meg, akit terveink érdekelnek. Hisszük, hogy a barátokban támogatókat is találunk.

A Hitel szerkesztősége.

A HITEL

következő, középeurópai száma szintén tizenkét oldalon a húsvéti ünnepekre jelenik meg.

HITEL

FÉLHAVI SZEMLE
CLUJ, BRATIANU 51.

Főmunkatársak: Bözödi György, Cselényi Béla, Flórián Tibor, Heszke Béla, Juhász István, Kárász József, Kiss Jenő, Koós-Kovács István, Makkai László, I. Nagy Géza, Szabó Lajos, Szenczei László, Tóth Zoltán, Venczel József és Vigh Károly.

Felelős szerkesztő és kiadó: Koós-Kovács István.

Szerkesztőségi titkár: Makkai Ernő.

Minden cikkért irója felel.

A lap elfogadása előfizetésre kötelez.

Egyes szám ára 5 lej, előfizetési dij 1935. juniusig 60 lej.

Grafic-Record-nyomda nyomása.

Erdélyi Magyar Adatbank